

Vzdělávání seniorů v Liberci

Diplomová práce

Studijní program: N7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: 7506T002 – Speciální pedagogika

Autor práce: **Bc. Marie Matějčková**
Vedoucí práce: Mgr. Lenka Nádvorníková, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Education of Seniors in Liberec

Master thesis

Study programme: N7506 – Special Education
Study branch: 7506T002 – Special Education

Author: **Bc. Marie Matějčková**
Supervisor: Mgr. Lenka Nádvorníková, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Vzdělávání seniorů v Liberci

Jméno a příjmení: **Bc. Marie Matějčková**
Osobní číslo: P15000852
Studijní program: N7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2015/2016**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Zjistit specifické vzdělávací potřeby seniorů ve městě Liberci.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava výzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazování.

Při zpracování diplomové práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že texty tištěné verze práce a elektronické verze práce vložené do IS STAG se shodují.

10. 4. 2019

Bc. Marie Matějčková

Anotace

Cílem diplomové práce je zjistit specifické vzdělávací potřeby seniorů. Teoretická část vymezuje pojmy vztahující se ke stáří, stárnutí, osobnosti seniora, jeho očekávání, motivaci a zapojení do vzdělávacího procesu, ale i vztah seniorů k ICT, znalosti a možnosti jejich využívání, protože v dnešní době jde vzdělávání ruku v ruce s počítačovou znalostí. Vzhledem k tomu, že se populace seniorů stále zvyšuje, je potřeba na to odpovídajícím způsobem reagovat dle geragogických principů. V empirické části diplomové práce zkoumáme motivaci pro učení mezi seniory, kteří se aktivně zapojili do programů celoživotního učení. Zájem dozvědět se něco nového se jeví jako nejsilnější motivátor pro učení. Sociální kontakt byl druhým nejvlivnějším motivátorem. Největší bariérou seniorů při jejich vzdělávání je jejich zdravotní stav.

Praktickým významem práce je zobecnit zkušenost s organizováním volnočasových aktivit pro seniory. Výsledky práce lze zapracovat do práce podobných institucí, jako ve které autorka pracuje, a to pro zlepšení organizace volnočasových aktivit seniorů.

Závěry tohoto šetření jsou v souladu s poznatky z prostudované literatury, která se týká vzdělávacích potřeb seniorů. Poznatky poskytují doporučení pro budoucí výzkum v oblasti vzdělávání seniorů v různých oborech.

Klíčová slova

vzdělání seniorů, motivace, bariéry vzdělávání, Liberec, vzdělávací aktivity pro seniory, volný čas seniorů, Komunitní středisko KONTAKT Liberec, p. o.

Abstract

The aim of this thesis is to identify the specific educational needs of seniors. The theoretical part defines terms related to older age, aging, senior personality, their expectations, motivation and involvement in the educational process, as well as the relationship of seniors to ICT, knowledge and possibilities of their use, because nowadays the education goes hand in hand with computer knowledge. As the population of seniors continues to grow, it is necessary to respond accordingly to geragogical principles. In the empirical part of the thesis we explore the motivation for learning among seniors who have actively participated in lifelong

learning programs. The interest in learning something new seems to be the strongest motivator for learning. Social contact is the second most influential motivator. The biggest barrier for seniors in their education is their health.

The practical meaning of this work is to generalize the experience with organizing leisure activities for seniors. The results of the work can be incorporated into the work of similar institutions as in which the author works, to improve the organization of leisure time activities for seniors.

The findings of this survey are in line with the findings from the literature on the educational needs of seniors. The findings provide recommendations for future research on senior education in different disciplines.

Keywords

senior education, motivation, barriers of education, Liberec, education activities for seniors, seniors' free time

Obsah

Poděkování	4
Anotace.....	5
Klíčová slova.....	5
Abstract	5
Keywords	6
Seznam tabulek, obrázků a grafů	10
Seznam tabulek	10
Seznam grafů.....	10
Seznam použitých zkratk a symbolů	11
ÚVOD	12
1 STÁRNUTÍ a STÁŘÍ.....	14
1.1 Rané stáří	15
1.2 Charakteristika pravého stáří	16
2 VZDĚLÁVÁNÍ JAKO PROCES.....	17
3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ.....	20
3.1 Metody a formy edukace seniorů	21
4 ORGANIZACE PŮSOBÍCÍ V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR	25
4.1 Asociace Univerzit Třetího Věku	25
4.2 Univerzita Třetího věku (U3V)	26
4.2.1 Cíl a poslání univerzit třetího věku	26
4.2.2 Styl výuky, pozitiva a negativa na U3V.....	27
4.3 Další oblasti pro vzdělávání seniorů v ČR	27
4.3.1 Akademie třetího věku (A3V).....	27
4.3.2 Kluby aktivního stáří, kluby seniorů	28
4.3.3 Život 90	28

4.3.4	Univerzita volného času	28
4.3.5	Virtuální univerzita třetího věku	29
4.3.6	Rozhlasová akademie třetího věku.....	30
4.3.7	Centrum zdravého stárnutí	30
5	VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY PRO SENIORY v LIBERCI	31
5.1	Možnosti vzdělávání seniorů v Liberci	32
5.2	Soukromé či příspěvkové instituce zabývají se otázkou vzdělávání seniorů v Liberci 32	
6	KOMUNITNÍ STŘEDISKO KONTAKT LIBEREC, p. o. a JEHO VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY	34
6.1.1	Koordinační činnost zaměřená na podporu seniorů, zejména jejich volnočasových a zájmových aktivit	34
6.1.2	Klubová a setkávací činnost seniorů	35
6.1.3	Další aktivity pro seniory – velké akce	36
6.1.4	Kluby seniorů	36
6.1.5	Aktivizační činnosti v domech s pečovatelskou službou v Liberci.....	38
6.1.6	Organizování přednášek odborníků za účelem osvěty a celoživotního vzdělávání 38	
7	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROJEKTU.....	41
7.1	Cíl výzkumu	41
7.2	Výzkumné předpoklady.....	41
7.3	Použité metody	42
7.4	Popis výzkumného souboru.....	42
7.5	Zpracování a analýza dat	43
8	VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU	44
9	VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH PŘEDPOKLADŮ	57
10	DISKUZE, SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ	60
11	ZÁVĚR.....	67

Seznam použité literatury	69
Seznam příloh.....	72
Přílohy	72

Seznam tabulek, obrázků a grafů

Seznam tabulek

Tabulka 1: Celkový počet seniorů v Liberci	31
Tabulka 2: Seznam klubů seniorů působících při Kontaktu	36
Tabulka 3: Složení Rady starších	38
Tabulka 4: Věková struktura respondentů	44
Tabulka 5: Měsíční příjem respondentů.....	46
Tabulka 6: Jak se cítíte po zdravotní stránce.....	47
Tabulka 7: Žijete sám/sama?.....	48
Tabulka 8: Jak dlouho se chodíte vzdělávat do Komunitního střediska KONTAKT p. o. Liberec.....	49
Tabulka 9: Které formy aktivit Vás zajímají?	49
Tabulka 10: Kolik jste ochotni investovat do Vašich vzdělávacích aktivit	50
Tabulka 11: Jak často se účastníte tohoto vzdělávání v KS KONTAKT Liberec	51
Tabulka 12: Jaké kurzy nebo akce navštěvujete nejčastěji	51
Tabulka 13: Kde získáváte informace o pořádaných akcích, kurzech	52
Tabulka 14: Proč se chcete vzdělávat?.....	53
Tabulka 15: Proč se chcete vzdělávat právě v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o.?	54
Tabulka 16: Jak moc jste spokojeni se současnou nabídkou vzdělávání v Komunitním středisku KONTAKT Liberec?	55
Tabulka 17: Jaké vnímáte překážky v přístupu ke vzdělávání	56

Seznam grafů

Graf 1: Soubor respondentů podle pohlaví	44
Graf 2: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů.....	45
Graf 3: Jaký je Váš rodinný stav?	48
Graf 4: Které formy aktivit Vás zajímají.....	50
Graf 5: Jaké kurzy nebo aktivity navštěvujete nejčastěji	52
Graf 6: Proč se chcete vzdělávat	54
Graf 7: Je pro vás komunitní vzdělávání přínosné?	55

Seznam použitých zkratk a symbolů

A3V	Akademie třetího věku
AU3V	Asociace Univerzit třetího věku v ČR
BKB	Bílý kruh bezpečí
ČR	Česká republika
DPS	Dům s pečovatelskou službou
EFOS	European Federation of Older Students
EU	Evropská unie
IAUTA	International Association of the Universities of the Third Age (též používaná zkratka AIUTA)
ICT	Informačně-komunikační technologie
LiLL	Learning in LaterLife
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
o. p. s.	obecně prospěšné sdružení
p. o.	příspěvková organizace
SAS	Sociálně aktivizační služba
TUL	Technická univerzita v Liberci
U3V	Univerzita třetího věku
UVČ	Univerzita volného času
VU3V	Virtuální univerzita třetího věku

ÚVOD

„Jako celému lidskému životu celý svět školou, od počátku věků až do konce, pak i každému člověku je jeho věk školou, od kolébky až do hrobu. Takže už nestačí říci se Senekou: Na učení není žádný věk pozdní, nýbrž musíme říci: Každý věk je určen k učení a tytéž meze jsou dány člověku pro život i pro učení.“

Jan Amos Komenský

Populační stárnutí a jeho společenské důsledky jsou rámcem, který výrazně posiluje význam a aktuálnost tématu individuálního stárnutí a stáří a vytváří jeho významný kontext. V různé míře a mnoha způsoby ovlivňuje tento jev možnosti a postupy zachování osobní autonomie seniorů. Pojem senior je používán v této práci jako označení pro lidi ve věku 65 let a více, což se v ČR rovná přibližnému věku odchodu do důchodu. Skutečný věk odchodu do starobního důchodu je specifikován dalšími podmínkami (věk, počet dětí, délka přispívání do sociálního pojištění, aj.). Stárnutí člověka je přirozenou součástí běhu života a hranice stáří nelze taxativně vymezit, proto používáme spojení senior a důchodový věk. Seniorský věk je doprovázen sociálními změnami ve vztazích i v osobním životě. Tyto změny se odehrávají na pozadí sociálně konstruovaných a často negativních významů, které jsou často připisovány starým lidem a stáří jako takovému. Tyto sociálně konstruované významy ovlivňují optiku nazírání mladých lidí na starší generaci i sebepojetí seniorů a jejich nároků na autonomii. Stáří je přímočaře spojováno s chorobami, ztrátou energie, pasivitou, chudobou, sociální izolací a závislostí na pomoci druhých, což často vede k sociální enkluzi seniorů.

Stárnutí je přirozené a nemůžeme se mu vyhnout, proto by nemělo být vnímáno jako něco nepříjemného a odpuzivého. Samotné stáří by nemělo být pasivním čekáním na smrt, obdobím naprosté nečinnosti a stažení se za dveře svého bytu do jakési sociální izolace. Možnost kvalitně a spokojeně prožít stáří je odměnou. Odměnou za to, jak člověk žil celý svůj život, jak se na stáří připravil a jak a čím ho naplňuje.

V České republice i ve světě se zvyšuje počet seniorů. v průměru se lidé dožívají vyššího věku, jsou vzdělanější a mají lepší sociální postavení ve srovnání s předchozí generací. Jsou zvyklí na to, že se aktivně účastní společenského života. U těchto seniorů je patrný zvýšený zájem o celoživotní vzdělávání. Vzdělávací instituce by měly nabízet řadu aktivit, které by se měly umět přizpůsobit velmi rozdílným potřebám této heterogenní skupiny lidí. Vzdělávací koordinátoři a lektori by měli mít aktuální znalosti

o specifickém přístupu ke vzdělávacím potřebám seniorů. Potřebují porozumět aspektům, které podporují dobrý psychický stav seniora, stejně jako znát fakta, která ho ohrožují. Musí si být vědomi, že existuje spousta předsudků a falešných předpokladů, týkajících se všech dimenzí procesu stárnutí a starších lidí, které jsou ovlivněny věkem. Vzdělávání, které podporuje kvalitu života seniorů, je v dnešní době založeno na gerontologických poznatcích.

Změna společenského postavení osoby ve stáří je způsobena především zastavením nebo omezením pracovní činnosti, změnami hodnotových směrů, způsobu života a komunikace a vznikem sociálních obtíží. Psychologická adaptace na nové podmínky vyžaduje rozvoj specifických přístupů, forem a metod, jak pracovat se seniory. Význam každodenní pozornosti k řešení sociálních problémů této kategorie občanů roste, a to vzhledem k nárůstu podílu občanů seniorů nejen v České republice, ale po celém světě. v roce 2015 byl v ČR počet seniorů 1 932 412¹, v roce 2016 pak 1 988 922² a v roce 2017 se počet vyšplhal na 2 040 083 osob³. v současné době jsou starší lidé jednou z nejvíce sociálně ohrožených skupin ve společnosti.

¹ ČSÚ

² Počet seniorů v Česku se za deset let zvýšil o půl milionu. *Revue pro sociální politiku a výzkum* [online]. 2017 [cit. 2018-06-20]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2017/08/pocet-senioru-v-cesku-se-za-deset-let-zvysil-o-pul-milionu/>

³ *Věkové složení obyvatelstva - 2017* [online]. 2017 [cit. 2018-06-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2017>

1 STÁRNUTÍ a STÁŘÍ

„Každý chce žít dlouho, ale nikdo nechce být starý.“

Jonathan Swift

Stáří je pojem stejně relativní jako mládí. S historickým vývojem se prodlužuje průměrný lidský věk, ale také doba, po kterou člověk dokáže pracovat a žít tak, jak je to běžné u osob středního věku. (Čáp, Mareš, 2001).

Stárnutí a stáří je na konci přirozeného vývojového procesu každého individua. I přes relativně velké množství nashromážděných dílčích poznatků nelze jednoznačně definovat jev stárnutí, ani odpovědět na otázku, proč stárneme. Stárnutí je proces, kdy nastupují v jednotlivých orgánech na všech úrovních specifické degenerativní, morfologické a funkční změny. Nástup těchto změn nastává v ontogenezi jedince v různou dobu a pokračuje různou rychlostí. Jde tedy o proces disociovaný, dezintegrovaný a asynchronní (Weber, 2000).

V psychologické gerontologii se stárnutí vymezuje jako vícerozměrný proces, který obsahuje biologické, psychologické, sociální a duchovní složky. Stárnutí má určitou časovou dynamiku. Projevy stárnutí jsou individuální z hlediska času, rozsahu a jejich závažnosti. Rozhodující je, jak se senior se svým stárnutím vyrovnává. Proces stárnutí závisí na genetických predispozicích jedince a na důsledcích vnějších vlivů, se kterými se člověk v průběhu života setkal. Je souborem celé řady pochodů, jejichž začátky se datují mnohem dříve, než postřehneme první zjevné známky stárnutí. Jde o děj multifaktoriální, tj. součinnost genetického základu a faktorů zevního prostředí. „Normální“ stárnutí znamená fyziologické změny kognitivních a dalších psychických schopností. Jsou to drobné abnormality, které se vyskytují u většiny zdravé populace. (Pidrman, 2007).

Mluvíme-li o primárním stárnutí, máme na mysli fyziologický stav. Genetické dispozice tvoří základ tzv. primárního stárnutí – jsou to změny organismu související s věkem, jako je zvrásnění kůže, řídnutí kostí apod. (Hartl, Hartlová, 2004, s. 561).

Na stárnutí se podílí také změny podmíněné věkem, které souvisí se stárnutím, ale nemusí být nutně jeho důsledkem. Mluvíme pak o sekundárním stárnutí, které je

ovlivňováno zdravotním stavem, životním prostředím, interakcí s prostředím a životním stylem (Hartl, Hartlová, 2004, s. 561).

Primární a sekundární stárnutí se vzájemně prolínají. Výsledkem jejich součinnosti jsou biologické, psychické a následně sociální a duchovní změny. Morfologické změny (změny vzhledu) a snížení fyzické výkonnosti má vliv na sebevědomí a sebehodnocení jedince a tím i na jeho chování, které je mj. příčinou změny jeho sociálního postavení.

Podhodnocení kvalit stáří jako významné životní etapy člověka pro celou společnost přináší současné sociokulturní nastavení společnosti obrácené svou pozorností na aktuální výkon. Švédský sociolog *Riversen* (Říčan, 1989, s. 357) říká na adresu společnosti poznamenané technicismem a egoismem: „Společnost adorující mládí a pohrdající stářím, společnost odmítající tradici ve jménu uměle konstruovaných dějin, společnost odmítající racionalitu jako stále přezkoumávání kladených cílů ve jménu racionalizace prostředků sloužících daným cílům iracionálně, bez reflexe, společnost bezstarostně připouštějící jakékoliv změny v zájmu povrchní utilitárnosti plní gerontopsychiatrická zařízení a domovy pro přestárlé, v nichž už se jenom dožívá.“ (Říčan, 1989, s. 357)

Za projev sociálního stárnutí se považuje v první řadě penzionování, spojené se změnou ekonomického zajištění. Tím je dána změna životního způsobu i změna role seniora ve společnosti (Mühlpachr, 2004). Pacovský (1997) zdůrazňuje charakteristické rysy sociálního stárnutí, kterými jsou „ubývání samostatnosti a narůstání závislosti“.

Nejběžnějším měřítkem stárnutí je chronologický věk. Světová zdravotnická organizace stanovila následující věkové členění:

- 45–59 let střední, zralý věk
- 60–74 let vyšší (starší) věk, rané stáří
- 75–89 let pokročilý (stařecký) věk, vlastní stáří, senium
- 90 a více let dlouhověkost

1.1 Rané stáří

Na počátku 60. let života si lidé uvědomují nevyhnutelné přibližování stáří se všemi jeho problémy. Podstatné je, jak si nadcházející období života vykládají a jak se dokáží přizpůsobovat měnícím se, nově vnímaným, životním podmínkám. Zda jsou schopni a ochotni měnit a přizpůsobovat své způsoby provádění oblíbených i

každodenních činností, nacházet nové uspokojení z těch aktivit, na které v předchozí životní etapě nezbyl čas, mít radost z činnosti svých dětí a vnoučat.

Rané stáří ještě zpravidla nepřináší zásadnější omezení. Většina 60letých lidí si udržuje přijatelnou úroveň tělesných i duševních schopností a může žít uspokojivě a nezávisle. Muži, a stále větší počet žen, se snaží pokračovat ve svém pracovním zařazení. Ženy, pokud odcházejí do důchodu, se intenzivně věnují péči o vnoučata a stárnoucí rodiče. Úbytek sil, který se projevuje v nižší fyzické i psychické reaktivitě a přizpůsobivosti novým podmínkám, je pro okolí viditelný zejména v pohybu a celkovém vzhledu seniora. Proto s sebou nesou tyto změny významné sociální poselství, které je doprovázeno snahou seniora o posunutí nástupu stáří. Snížené schopnosti jsou nahrazovány zkušeností a pečlivostí.

Okolí často potlačuje vnímání a zohledňování úbytku sil, zvýšení počtu situací, v nichž jsou senioři méně jistí, a zvyšující se emoční zranitelnost.

1.2 Charakteristika pravého stáří

Po 75. roce života přichází životní fáze pravého stáří. Období pravého stáří s sebou přináší celkové zhoršení všech orgánů a jejich funkcí. Mluvíme o celkovém zhoršení zdravotního stavu. Senior již není v zajištění svého života plně soběstačný. Dochází k poklesu aktivity, snižování úrovně paměti, zejména zapamatování nových informací. Situaci zhoršuje vysoká měnivost prostředí a způsob uspokojování základních sociálních potřeb. Dověšením 80 let dosáhne senior tzv. čtvrtého věku, kdy je naživu pouze polovina jeho původní generace. Toto období je spojené s nárůstem problémů daných tělesným a mentálním úpadkem se zvýšeným rizikem vzniku a kumulace různých zátěžových situací, které kladou značné nároky na adaptaci (Vágnerová, 2007). Celoživotní aktivita, jak psychická, tak fyzická, zpomaluje funkční stárnutí. Duševní výkonnost si někteří lidé podrží do vysokého věku (Heřmanová 2004).

2 VZDĚLÁVÁNÍ JAKO PROCES

„Vzdělání přináší mladým lidem umírněnost, starým útěchu, chudým bohatství a bohatým ozdobu.“

Diogenés ze Sinópy

Vzdělávání patří mezi nejvýznamnější aktivity v životě člověka. Lze jej definovat jako cílevědomé učení, získávání či zdokonalování rozumových, estetických, tělesných a jiných znalostí, schopností, dovedností a návyků. Představuje zprostředkované přijímání dosavadních poznatků a zkušeností lidstva, chování a hodnotových systémů. V odborné literatuře se pro označení celé šířky pedagogického působení používá nejčastěji dvouslovné spojení výchova a vzdělávání, novější také pojem edukace. (Čornaničová, 2007)

Vzdělávání se dá určit i jako proces, ve kterém se realizuje vzdělání. Vzdělání je podle Průchy (Beneš, 2003) součástí kognitivního vybavení osobnosti, jejích vědomostí, znalostí a dovedností včetně té úspěšně ovládat svůj život. Osobnostní vzdělávání zahrnuje nejen kognitivní, ale i praktickou a etickou dimenzi. Pod pojmem vzdělání chápeme i společensky organizovanou činnost, stejně tak i dosažený stav "vzdělanosti" ve společnosti. Edukace, jak uvádí Beneš (2003), znamená cílevědomý rozvoj celé osobnosti a vytváření podmínek tohoto rozvoje.

Podle toho, na kterou z osobnostních stránek seniora jsou edukační programy primárně zaměřené, je možné je rozdělit do několika skupin (Petříková, Čornaničová, 2004):

- Vzdělávací programy se orientují na získávání poznatků, informací a dovedností formou organizovaného zájmového vzdělávání nebo řízeného sebevzdělávání. Oblast zájmového vzdělávání seniorů reprezentují u nás především univerzity a akademie třetího věku, přednášková činnost v klubech důchodců, čtenářské kroužky v knihovnách apod.
- Kulturně-kultivační aktivity podporují rozvíjení osobnosti člověka prostředky umění, kultury, pohybové výchovy, „hobby“ činností apod. V našich podmín-

kách je organizují zejména kulturně-osvětová zařízení, ale jsou i součástí činnosti univerzit a akademií třetího věku, klubů důchodců a dalších zařízení.

- Sociálně-psychologické edukační programy se zaměřují na uchování přiměřené kvality života v oblasti sociálních vztahů a psychického rozvoje, cílené osobní aktivity při předcházení, oddalování a přizpůsobování se sociálně-psychologickým omezením vyplývajícím ze stárnutí. Mohou představovat tematickou podskupinu vzdělávacích programů nebo samostatné, specificky orientované osvětové programy zdravotnických, psychologicko-poradenských a dalších institucí.

Proces vzdělávání má mnoho podob: zatímco děti se musí naučit nejzákladnější znalosti a sociální dovednosti, vzdělávání pro dospívající a dospělé se více zaměřuje na odborné dovednosti a konkurenceschopnost. Vzdělávání seniorů se zaměřuje spíše na jejich osobní zájmy a preference. Vzděláváním seniorů rozumíme cílevědomý proces, který má své vnitřní zákonitosti přesné specifické cíle, formy, metody a prostředky, které slouží jako nástroj dosahování cílů. Koncepční otázky vyplývají ze všeobecného společenského a individuálního výchovného záměru. (Beneš, 2003)

Důležitými složkami vzdělávání jsou funkce a specifika samotného vzdělávání. Při analýze funkcí vzdělávání seniorů musíme směřovat svou pozornost na obsah úloh a činností, které mohou být pro seniora pozitivním impulzem, mohou se stát jeho smysluplným cílem a zároveň mohou zvýšit jeho dosavadní kvalitu života. Na základě studia odborné literatury můžeme použít dělení dle Čornaničové, která rozděluje funkce vzdělávání do dvou základních skupin:

podle základní orientace,

podle jejího specifického zaměření.

Můžeme též použít rozdělení podle specifického zaměření (Beneš, 2003):

preventivní funkce – patří do vzdělávacích aktivit, které jsou vykonané s předstihem a mají pozitivní vliv na průběh stárnutí, staroby a kvalitu života jedince

anticipační funkce – patří do vzdělávacích aktivit, které jsou zacílené na pozitivní ovlivnění člověka v jeho budoucích změnách struktury života, se kterými je spojený důchodový věk přispívající k pozitivní připravenosti na změny v životním stylu, jež vznikají v souvislosti s odchodem do důchodu

rehabilitační funkce – je spojená se znovuzrozením a udržováním fyzických a mentálních sil a energie. Tato funkce je spjatá s případnou změnou, která může nastat při změně postoje jedince

adaptační funkce – zajišťuje rovnováhu mezi prostředím a organizmem člověka

stimulační funkce – motivuje seniory ke zvýšené aktivitě zájmů, potřeb a volnočasových aktivit. Posiluje seniora ke zvýšenému zájmu o okolí a svoje osobní potřeby

komunikační funkce – je nejvýznamnější funkcí, protože zajišťuje aktivní a živou komunikaci mezi společnostmi i mezi seniory navzájem

kompenzační funkce – znamená nahrazení úbytku sociálních kontaktů a ztrátu profesní role, taktéž jde o kompenzaci nedostatků, které nastaly v předchozím procesu života, nebo byly zapomenuté

podněcovací funkce – při této funkci jde o aktivizaci, začlenění do společnosti, nebo do komunity, přispívá ke spokojenému fyzickému a psychickému zdraví, k pocitu důstojnosti a životního elánu a uspokojení

relaxační funkce – znamená aktivní a smysluplné trávení volného času, který přispívá k vnitřnímu blahodárnému účinku a celkové harmonii osobnosti

mezigenerační funkce – je zaměřená na prohloubení mezigeneračních vztahů a na prevenci negativních účinků, které mohou nastat mezi generacemi

3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ

„Každý, kdo se přestane učit, je starý, ať mu je dvacet nebo osmdesát. Každý, kdo se stále učí, zůstává mladý. Je nejlepší v životě zůstat mladý.“

Henry Ford

Kognitivní funkce (např. vnímání, paměť, pozornost, porozumění) jsou u člověka plně vyvinuty ve věku 25 let. Od středního věku začíná pokles výkonu těchto funkcí. Všechny aspekty poznávání vykazují ztráty s podobnými trajektoriemi ve stejném věku jednotlivců. Je však třeba zdůraznit, že navzdory poklesu jsou kognitivní schopnosti i u velmi starých osob celkově dobře zachovány a poskytují tak možnost pokračovat v běžném a kvalitním životě se schopností celoživotního učení. Největší obavy starších lidí jsou spojené s demencí a ztrátou paměti. Zřetelný pokles paměti a dalších rozpoznávacích funkcí není součástí procesu normálního stárnutí, ale je vždy znamením nějakého patologického syndromu, hlavně demence nebo deprese. Při normálním stárnutí je dlouhodobá paměť obvykle dobře zachována. Odpovídající je zde zhoršení v pracovní paměti, která je součástí krátkodobé paměti. To je způsobeno zpomalením procesu při stárnutí. Je však třeba zdůraznit, že existují rozdíly mezi jednotlivými výkony. Mezi nimi jsou senioři ve věku 75-90 let bez výrazného poklesu výkonu paměti. (Průcha, Veteška, 2014)

Je nesmírně důležité si uvědomit, že výchova a vzdělávání jsou v dnešní době považované za celoživotní proces, a proto je důležité vytvořit takové podmínky, které by v lidech vytvářely potřebu soustavného vzdělávání, ale zároveň by měly také dostatečný potenciál tuto potřebu naplnit a uspokojit. (Palán, 2002)

Vzdělávání přináší klady jedincům každého věku. Vzdělávání v seniorském věku však už „nezatěžuje“ studenta informacemi na „dobývání světa“, ale je spíše procesem, který smysluplně kultivuje volný čas. Senioři by se měli dozvědět především to, co jim je blízké a co mohou ve svém životě využít. Vzdělávání může přispět k adaptaci na stáří, pomáhá se orientovat v nových situacích. Díky dostatku informací se senior může kvalitně sám rozhodovat. V souvislosti s prodlužováním věku odchodu do důchodu je dnes stále aktuálnější problematika dalšího profesního vzdělávání seniorů. V něm již na rozdíl od zájmového vzdělávání nejde jen o to nabídnout seniorovi

smysluplné a kultivované trávení volného času, ale jeho cílem je připravit seniora pro výkon profese. Ať už jde o rozšiřování si odborných poznatků z oblasti, ve které se senior pracovně orientuje po celý život, nebo může jít o rekvalifikační vzdělávání v nové oblasti. Současná situace na trhu práce je často podnětem na kariérní změnu i pro lidi seniorského věku, ať už jde o změnu pracovní pozice, nebo sektoru působení. V takovém případě je vzdělávání pro seniora životní nezbytností.

Podpora nabídky vzdělávání pro seniory by měla být součástí přístupu vyspělé společnosti, od které očekáváme, že svým členům zajistí bezpečné a důstojné stárnutí a umožní jim plnohodnotně se zapojit do všech občanských aktivit. (Průcha, Veteška, 2014)

3.1 Metody a formy edukace seniorů

Specializovaná edukace seniorů se poprvé objevila v 70. letech minulého století vznikem první univerzity třetího věku na Univerzitě v Toulouse ve Francii. Edukace seniorů tehdy představovala "*symbol nového, aktivního, cílevědomého, informovaného přístupu samotného seniora ke svému životu*" (Čornaničová, 2007, str. 16). V ekonomicky vyspělých zemích se začaly organizovat kurzy přípravy na stáří s cílem předcházení patologickým formám stárnutí. Edukační aktivity se začaly prosazovat v klubech seniorů i v domovech důchodců. Také se začaly objevovat nové typy sociálních a zdravotních služeb s integrovaným vzděláváním. v 70. a 80. letech minulého století v Evropě současně nastaly výrazné demografické změny, jejichž významným znakem bylo stárnutí populace. To má dva základní aspekty: změna poměru věkových skupin obyvatelstva ve prospěch seniorů a změna struktury životního času jedince ve prospěch pozdějšího životního období. Toto stárnutí populace ve více vyspělých zemích je základním faktorem, který podmínil vznik a rozvoj edukace seniorů. (Čornaničová, 2007)

Vzdělávání seniorů, stejně jako celé vzdělávání dospělých, má svá specifika. Ve srovnání se vzděláváním dětí a mládeže zde nejde o formování osobnosti seniora prostřednictvím výchovy. Senior chce být podporován a usměrňován, aby správně postupoval při sebevzdělávání, ne vychováván. Senioři si obsah vzdělávání osvojují a zároveň ho hned převádějí do reálného života. To je základní rozdíl ve srovnání s dětmi a mládeží, kteří nabyté vědomosti a poznatky využívají až později v životě.

Stejně rozdílná je i motivace. Dospělý, resp. starý člověk má sám zájem vzdělávat se, nepotřebuje na rozdíl od dětí motivaci zvenčí. (Palán, 2002)

V rámci typologie seniorské edukace se v odborné literatuře často diskutuje o formální, neformální a informální edukaci. V oblasti generačně-cílové orientace a z hlediska zaměření aktivit podle posloupnosti životních situací seniora Čornaničová (1998) rozlišuje preseniorskou, seniorskou a poseniorskou edukaci. Preseniorská edukace se zaměřuje na přípravu na stárnutí a stáří a její cílovou skupinou jsou lidé v předdůchodovém věku. Tato příprava je již dlouhodobě součástí gerontologie. Jejím úkolem je připravit jedince na psychické, biologické a sociální změny, které budou následovat. Měla by probíhat po celý život. „Přeladňovací“ období začíná již ve 40. roce života a krátkodobá příprava na stárnutí začíná asi 5 let před dosažením důchodového věku.

V české vzdělávací praxi se od 80. let dvacátého století edukační programy tohoto typu zaměřovaly hlavně na zdravotní otázky stárnutí. Byly realizovány většinou lékaři gerontologických a geriatrických pracovišť na akademiích třetího věku, nebo v klubech důchodců. V ekonomicky vyspělých zemích se preseniorská edukace stává součástí firem jako jedna z výhod podniku. Vlastní seniorská edukace se stala součástí společnosti a je známá i v povědomí široké veřejnosti. Šerák (2009) ji považuje za hlavní těžiště zájmu vědy. Preseniorská edukace, také nazývaná i mezigenerační, se zabývá mezigenerační solidaritou a jejím rozvíjením. Zaměřuje se také na boj proti předsudkům, jak projevů narušení mezigeneračních vztahů, jakým je např. ageismus (Čornaničová, 1998).

V rámci rozdělení vzdělávání seniorů hovoří o třech proudech aktivit (Čornaničová (2002, s. 27). Připomíná, že v edukaci seniorů se postupně formovaly tři proudy vzdělávacích a kultivačně-edukačních aktivit a tři okruhy prostředí, v nichž byla realizována. Edukačně-preventivní programy zaměřené na zdravé stárnutí, předcházení předčasnému, patologickému stárnutí byly realizovány především zdravotníky se specializací v geriatrii a zaměřené na popularizaci gerontologických poznatků, obvykle se konaly ve vhodném místním prostředí, například v klubech důchodců nebo kulturně-osvětových institucích. Specializované sociálně-edukační aktivity v rezidenčních institucích pro seniory (domovy pro seniory, léčebny dlouhodobě nemocných, geriatrická oddělení nemocnic apod.), kde se rozvíjela širší škála specificky zaměřených edukačních programů, například adaptační programy, aktivizační, rehabilitační a další

„terapeutické“ programy pro obyvatele, resp. uživatele služby. Edukace seniorů školského typu, například univerzity a akademie třetího věku, které jsou chápány jako výraz aktivní životní orientace samotných seniorů, tzv. druhého životního programu v séniu.

Rozmanitost možností vzdělávání seniorů by měla kopírovat různorodost seniorů jako sociální skupiny. Seniorské skupiny diferencuje úroveň dosaženého vzdělání, pracovní zaměření, finanční možnosti jednotlivců, rodinné zázemí, ale výrazně se seniori liší i mentální a fyzickou výkonností a zdravotním stavem. Šipr (1997) upozorňuje, že kromě diferenciované skupiny na straně jedné existuje i výrazný homogenizační znak na straně druhé a tím je to, že většina členů již není v aktivním pracovním procesu.

V celosvětovém měřítku vidíme dva směry orientace vzdělávání seniorů. Prvním směrem je model segregační, ve kterém se seniori vzdělávají separátně od mladších, denních studentů a nedochází k propojení generací. Tato forma je zaměřena na zájmové neprofesní vzdělávání, které nenabízí možnosti zvyšování kvalifikace. Druhým směrem, který se využívá na některých univerzitách, je model integrační, který nabízí vzdělávání starších studentů spolu s mladými denními posluchači. Může být realizován dvěma způsoby, a to jak řádné kvalifikační studium nebo jako zájmové studium seniorů v integraci s mladými bez kvalifikačního záměru. Výhodou této formy je propojení generací, které umožňuje v edukaci stavět na životních zkušenostech starších studentů a na konfrontaci názorů a zkušeností navzájem. (Šerák, 2009, str. 7)

Šerák (2009, str. 59-60) rozčleňuje seniorskou edukaci do tří skupin respektující zažitou andragogickou klasifikaci vzdělávání na vzdělávání informální, neformální a formální. Neformální edukace seniora probíhá nezávisle na jakýchkoli organizacích a probíhá prostřednictvím získávání a provádění různých životních rolí, jde o obohacování a formování člověka životními zkušenostmi. Edukace neformální se realizuje ve volném čase seniorů, vychází z jejich zájmů a potřeb, realizována může být v různých osvětových, kulturních, náboženských či jiných organizacích. Nakonec formální edukací označuje institucionální edukativní působení na univerzitách, na akademiích třetího věku a v různých kurzech. k tomuto členění lze doplnit, že nejen neformální, ale i formální edukace seniorů se realizuje ve volném čase a většinou vychází především ze zájmů seniora a uspokojuje jeho potřeby. Jde tedy především o vzdělávání zájmové. I když, jak jsme již zmínili, současným trendům vycházejícím z

demografické situace, je účast seniorů na profesním vzdělávání. Ať už jde o možnosti profesního vzdělávání určené speciálně pro seniory (jako jsou například kurzy počítačové gramotnosti), nebo jde o jiné profesní vzdělávání, jehož účastníky jsou dospělí jedinci různých věkových kategorií včetně seniorů.

Nejznámějším způsobem vzdělávání seniorů jsou obsahově nejnáročnější univerzity třetího věku. Ty působí při nejvyšších stupních výchovně vzdělávací soustavy, při vysokých školách. Toto zázemí jim umožňuje organizovat pestrou nabídku vzdělávacích cyklů, které trvají obvykle od 1 do 6 semestrů, a to na úrovni práce vysoké školy.

Stejně i akademie třetího věku představují náročnější formu sdružování seniorů a jejich základní orientace je vzdělávací. Obsah přizpůsobují místním potřebám, možnostem a podmínkám. Vycházejí také vstřícně individuálním zálibám účastníků. Akademie třetího věku nabízejí možnost zájmového vzdělávání pro seniory, kteří nesplňují podmínky pro přijetí ke studiu na univerzitách třetího věku (nemají maturitní zkoušku), ale i pro seniory z menších měst a obcí, které nejsou sídlem vysokých škol. Organizace vzdělávání v akademiích třetího věku je různá, podle svých možností nabízejí buď vícesemestrální kurzy podobné studiu na univerzitách třetího věku, nebo různé jiné krátkodobé cykly přednášek, diskusní kluby, tréninky sociálních dovedností, jazykové kurzy, či zdravotní cvičení. (Šerák, 2009)

4 ORGANIZACE PŮSOBÍCÍ V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČR

„Tvrzení, že vzdělávání je celoživotní proces, nebylo ve čtyřicátých a padesátých letech tak zjevnou pravdou, jak ji chápeme dnes.“

J. Bařa

Seniorské vzdělávání vznikalo v ČR na humanitních fakultách univerzit již v osmdesátých letech minulého století. První přednášky a kurzy se většinou týkaly vztahu člověka k přírodě (člověk a příroda, zdravé potraviny, problémy stárnutí apod.). k většímu rozmachu seniorského vzdělávání došlo v devadesátých letech dvacátého století, kdy jednotlivé vysoké školy mohly více uplatnit ve studijních programech svá specifika. v roce 1993 bylo založeno občanské sdružení Asociace Univerzit Třetího Věku.

K významnému zlepšení situace v seniorském vzdělávání došlo v roce 2002, kdy Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy poskytlo univerzitám v rámci Rozvojových a transformačních projektů finanční prostředky na zavedení seniorského vzdělávání. (Payne a kol., 2005)

4.1 Asociace Univerzit Třetího Věku

Asociace Univerzit Třetího věku je v současné době zapsaným spolkem, který sdružuje veřejné vysoké školy provozující Univerzity třetího věku. AU3V má sídlo v Brně.

Asociace univerzit vznikla v roce 1993 na základě vlastní iniciativy dobrovolníků, kteří běžně působili na univerzitách a vzdělávání seniorů pro ně bylo zajímavým zpestřením i určitou výzvou. Asociace má v současné době přes 42 aktivních členů a jejími hlavními cíli jsou

- starost o rozvoj mezinárodních vztahů a kontaktů,
- zabezpečování vzájemné informovanosti členů asociace,
- úsilí o zavedení udržitelného systému pro financování vzdělávání seniorů.

Předním úkolem a cílem asociace je rozvíjení přeshraniční a mezinárodní spolupráce a vytváření mezinárodních kontaktů. Z předních evropských asociací zabývajících se vzděláváním starších lidí sem patří např. EFOS (European Federation of Older Students), IAUTA (International Association of the Universities of the Third Age) a dále např. evropská a komunikační síť LiLL (Learning in Later Life).

4.2 Univerzita Třetího věku (U3V)

Univerzita třetího věku patří jednoznačně k nejdůležitějším institucím seniorského vzdělávání, za svou krátkou dobu si prošla až překvapivým vývojem, což dokládá zrychlující se životní tempo naší společnosti se zvyšujícími se nároky na seniory.

V mezičase dvou světových válek bylo celoživotní vzdělávání realizováno na Univerzitě Karlově, kde fungoval tzv. systém „Univerzitních extensí“, neboli přednášek od nejzkušenějších pedagogů – univerzitních učitelů pro nejširší veřejnost. Byla zde snaha o zpopularizování novinky vědy a kultury v Československém rozhlase. Toto vzdělávání bylo na vysoké úrovni, což ukazovaly publikace, které byly vydávány pro širokou veřejnost. Tento typ vzdělávání – přednášek pro veřejnost nebyl jen pražským „symbolem“, ale odehrával se i v Plzni, zde např. Lidová univerzita Husova pořádala přednášky od světově známých odborníků. Po revoluci v roce 1989 se začaly univerzity třetího věku rozvíjet na všech typech vysokých škol.

Dnešní celosvětový a úžeji celoevropský zájem seniorů vede směrem k moderní technice a technologiím (ICT, digitální technologie, inovační novinky). Vzdělávání v oblasti výpočetní techniky se stává čím dál víc běžnou látkou – náplní vzdělávacích programů U3V. Z toho jasně vyplývá, že tendence vědy, techniky i celé společnosti se odrážejí i v seniorském vzdělávání. (*Univerzita třetího věku*, n. d.)

4.2.1 Cíl a poslání univerzit třetího věku

Univerzity třetího věku jsou určeny seniorům s maturitou, ale jsou i vysoké školy – fakulty, kde tato podmínka není striktně dodržována. Toto se týká především seniorů, kteří ukončili výdělečnou činnost nebo jde o invalidní občany. Kurzy trvají obvykle od 1 do 6 semestrů, studenti platí studijní poplatky, přičemž tyto poplatky jsou spíše jen symbolické, pohybují se v rozmezí 100 až 800 korun, vyjma např. výtvarných oborů, kde je tato částka několikanásobně vyšší.

Největší zájem je v současné době o obory zaměřené na psychologii, cizí jazyky, medicínu, práce s digitálními technologiemi a ICT a dějiny umění. Hodnocení seniorů provádí přednášející lektori. Primárním cílem není jen získání nových znalostí a vědomostí, ale i navázání nových společenských kontaktů, možnost seznámit se s novými lidmi a tím získat nová přátelství, která často lidem v seniorském věku chybí. Proto v rámci studia U3V vznikla i různá seniorská sdružení a „spolky“ absolventů (*Univerzita třetího věku*, n. d.).

4.2.2 Styl výuky, pozitiva a negativa na U3V

Výuka a samotné kurzy nejsou totožné s akreditovanými studijními obory vysokých škol. Mají podobu přednášek a převažuje zde spíše zájmový charakter vzdělávání. Senioři tak tráví volný čas, získávají nové vědomosti a poznatky, ale jsou zde občas z jejich strany připomínky, že nemohou dosáhnout formální kvalifikace a dále, že je zde striktní oddělení od běžných studentů. v jiných zemích, např. ve Francii nebo v Rakousku má tento druh studia formu kvalifikačního vzdělávání a ve třídách se spolu setkávají jak „mladí“, tak „starší“ studenti. Podobné je to i ve Švýcarsku, Skotsku a Dánsku. V jistých, bohužel izolovaných, případech můžeme tento typ studia nalézt i u nás v České republice. Např. Vysoká škola ekonomická v Praze umožnila v roce 2002 posluchačům a účastníkům U3V některé kurzy bakalářského programu, kde se senioři schází na přednáškách s běžně studujícími lidmi.

Mezi hlavní negativa U3V patří jejich malá kapacita, uchazeči často čekají i více než jeden rok, než se uvolní místo. Dále je zde podmínka, že U3V přijímají studenty s maturitou nebo vyšším vzděláním. Jedním z dalších nedostatků je zhoršená dostupnost pro občany z menších měst či obcí. (*VS AU3V ČR*, n. d.)

4.3 Další oblasti pro vzdělávání seniorů v ČR

4.3.1 Akademie třetího věku (A3V)

Tyto instituce v České republice vznikají od 80. let 20. století, a to především ve městech, kde není přítomna nabídka ze strany vysokých škol. Vznikají především z iniciativ gerontologických pracovišť. Tyto vzdělávací instituce nejsou upraveny žádným zákonem, resp. legislativním předpisem. Z tohoto důvodu mohou být založeny kýmkoliv a kdekoliv. Organizuje je např. Červený kříž, různá muzea, galerie, střední školy.

Vzdělávání je zde uskutečňováno především formou přednášek, seminářů, diskuzí a případně doprovodných programů jako jsou exkurze, zájmové kroužky, sportovní činnosti. Na začátku „semestru“ neskládají účastníci žádné zkoušky – atestace, a ty nejsou ani vyžadovány v průběhu „studia“. Po zakončení studia obdrží studenti „jen“ diplom, resp. potvrzení o absolvování kurzu, které je nejčastěji vydáváno jen na základě docházky. Akademie třetího věku je ve srovnání např. s U3V méně náročná, ale i zde je kladen velký důraz na srozumitelnost a aktuálnost výkladu a dále je zde snaha se přizpůsobit místním potřebám. Jako negativum se může jevit nejednotná kvalita poskytovaných služeb. (*Zdravé stárnutí*, n. d.)

4.3.2 Kluby aktivního stáří, kluby seniorů

Tyto „instituce“ jsou méně formální, ale klade se zde důraz na osobní rozvoj a na saturaci osobních potřeb. Kluby pořádají besedy, exkurze, přednášky s hosty, kulturní akce, ruční práce, výlety, společenské hry atd. Většinou se jedná o jednorázové edukační aktivity. v České republice jde „o nejrozšířenější institucionalizovanou formu sdružování seniorů“. (Šerák, 2009, str. 199)

Dnes jsou především zřizovány orgány místní správy, jednotlivými domovy důchodců a charitativními organizacemi.

4.3.3 Život 90

Život 90 vznikl jako nestátní nezisková organizace na dobrovolnické fázi v roce 1990. Primární činností této skupiny je „vtáhnutí“ seniorů do rolí lektorů, aby pro své vrstevníky pořádali různé programy – např. starší podnikatelé vypráví o podnikání, odborníci z IT oblasti školí dovednosti s výpočetní technikou a např. schopnost využívat internet. Hlavním projektem sdružení je tzv. „Domov je doma“ – tento projekt podporuje seniory žijící v domovech seniorů, kde jsou jim nabízeny služby různého charakteru. Mimo jiné např. módní přehlídky od mladších slečen (typy pro dárky pro vnučky) či od starších lidí, dále stravovací služby – návody na dietní vaření, bezpečkové apod. (Šerák, 2009)

4.3.4 Univerzita volného času

Univerzita volného času (UVČ) je organizována kulturními domy, knihovnami, domovy důchodců, galeriemi či za podpory měst. v roce 1993 vznikla v Praze největší UVČ v rámci Evropského roku seniorů. Cílem UVČ je systematické zájmové

vzdělávání, kdy UVČ nabízí obory, které neměl možnost každý člověk studovat. Jedná se především o obory, o které je velký zájem ze strany seniorů, ale i běžně ze strany studentů. UVČ nemá hranici dřívějšího dosaženého vzdělání, a tak se zde může vzdělávat každý bez omezení. Jedinou podmínkou je dovršení plné zletilosti (18 let). Z důvodu možnosti studia mladších lidí společně se starší generací se dá říci, že se jedná o mezigenerační projekt bourající imaginární bariéry vytvořené mezi mladšími a staršími studenty. Toto vzdělávání využívají především osoby seniorského věku, proto bohužel k většímu mezigeneračnímu „propojení“ nedochází. Dalšími návštěvníky jsou ženy na mateřské dovolené. (eSenior.cz, n. d.)

Po absolvování studia – univerzity nezíská student žádné potvrzení ani certifikát o studiu. Školné je hrazeno převážně z městských nebo obecních rozpočtů a částečně z placeného kurzovního, které ale není obvykle vyšší než pár stokorun ročně. Výuka je zajištěna ve spolupráci s univerzitami v Praze. (Šerák, 2009)

4.3.5 Virtuální univerzita třetího věku

V současném digitálním věku je spousta možností, jak se vzdělávat a nemuset vyjít z domu. Pro mnohé seniory, především pro ty se sníženou mobilitou, je to často jediná možnost dalšího vzdělávání. Proto jsou virtuální vzdělávání v podobě počítačových kurzů novou moderní alternativou ve vzdělávání a tvoří základ distanční výuky. Častěji tuto formu výuky pojmenováváme jako elektronickou. Pro absolvování těchto kurzů není podmínka práce s počítačem, ale minimální znalosti jsou nezbytné. Především znalosti „dostat se“ na internet a přihlásit se do online kurzu. Tato elektronická výuka se přizpůsobuje seniorům, kteří mají zájem o vzdělání na vysokoškolské úrovni, ale z vážných důvodů nemohou využít jiné možnosti (ať již ze zdravotních či kapacitních důvodů). Virtuální vzdělávání zahrnuje skupinové přednášky, komunikaci s lektory, ale i další samostatné práce všude, kde je dostupný internet.

Hlavní podmínkou je tedy dostupnost internetu, např. v knihovnách, domovech seniorů atd. Pozitivem je, že senioři mají možnost se v látce kdykoliv vrátit zpět na místo, které si potřebují zopakovat, případně doučit. Tyto kurzy jsou součástí studijního programu „Svět kolem nás“, kdy je tento program uskutečňován na základě tzv. vzdálené výuky Univerzity třetího věku. (eSenior.cz, n. d.)

4.3.6 Rozhlasová akademie třetího věku

Již od roku 1997 je vysílán na Českém rozhlasu 2 – Praha samostatný pořad určený pro vzdělávání. Vzdělávací cykly z oblastí historie, literatury, biologie, botaniky, psychologie, sociální komunikace apod. jsou vysílány v pravidelných termínech a posluchači v rámci každého vzdělávacího bloku zpracovávají písemné práce. Ti posluchači, kteří jsou úspěšní, získají diplom. k dalším aktivitám tohoto seskupení patří zájezdy ke Dni seniorů, setkávání s lektory apod. (Rozhlasová akademie třetího věku, n. d.)

4.3.7 Centrum zdravého stárnutí

Přednášky centra se zaměřují na problematiku ochrany zdraví, psychické a fyzické kondice. Zajímavostí jsou i přednášky, které jsou převážně zaměřené na udržení si nezávislosti a samostatnosti ve stáří. Centrum zdravého stárnutí spolupracuje s Fakultou tělesné výchovy a sportu a 3. lékařskou fakultou Univerzity Karlovy. (Zdravé stárnutí, n. d.)

5 VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY PRO SENIORY v LIBERCI

„Všechno, co opravdu potřebuju znát o tom, jak žít, co dělat a jak vůbec být, jsem se naučil v mateřské školce. Moudrost mě nečekala na vrcholu hory zvané postgraduál, ale na pískovišti v nedělní škole. Tohle jsem se tam naučil: O všechno se rozděl. Hraj fér. Nikoho nebij. Vracej věci tam, kde jsi je našel. Uklízej po sobě. Neber si nic, co ti nepatří. Když někomu ublížíš, řekni, promiň. Před jídlem si umyj ruce. Splachuj. Teplé koláčky a studené mléko ti udělají dobře. Žij vyrovnaně – trochu se uč a trochu přemýšlej a každý den trochu maluj a kresli a tancuj a hraj si a pracuj. Každý den odpoledne si zdřímni. Když vyraziš do světa, dávej pozor na auta, chytني někoho za ruku a drž se s ostatními pohromadě. Nepřestávej žasnout. Vzpomeň si na semínko v plastickém kelímku – kořínky míří dolů a rostlinka stoupá vzhůru a nikdo vlastně neví jak a proč, ale my všichni jsme takoví. Zlaté rybičky, křečci a bílé myšky, a dokonce i to semínko v kelímku – všichni umřou. My také. a nikdy nezapomeň na dětské obrázkové knížky a první slovo, které ses naučil – největší slovo ze všech – DÍVEJ SE.“

Robert Fulgum

Kromě níže zmiňovaného Komunitního střediska Kontakt Liberec, p. o. jsou nabízeny další možnosti vzdělávacích aktivit pro seniory. Jsou zabezpečovány jednak státní sférou – veřejným sektorem, jednak soukromým sektorem. Jednoznačným lídrem je ve městě bezesporu Kontakt Liberec, p. o. – viz kapitola 6.

Tabulka 1: Celkový počet seniorů v Liberci

Celkový počet obyvatel	Z toho ve věku 65–69	Z toho ve věku 70–74	Z toho ve věku 75–79	Z toho ve věku 80–84	Z toho ve věku 85 a více	Průměrný věk
103979	3904	3342	2114	1352	1378	41,8

Zdroj: ČSÚ Obyvatelstvo v obcích okresu Liberec podle věkových skupin k 31. 12. 2017

5.1 Možnosti vzdělávání seniorů v Liberci

- **Technická univerzita v Liberci (Univerzita třetího věku TUL)** „*Studium na Univerzitě třetího věku TUL je určeno pro uchazeče starších 50 let. Univerzita nabízí výběr z pestré škály oborů. Poplatky za studium se různí dle toho, zda je student seniorem či nikoli. Senioři mají výhodnější podmínky a slevy na poskytované kurzy. Celková sleva se liší dle jednotlivých kurzů. Pro bližší informace o cenách kurzů, přijímacím řízení i průběhu samotného studia viz uvedené webové stránky*“. (Univerzita třetího věku, n. d.)
- **Virtuální univerzita třetího věku** funguje při Krajské vědecké knihovně v Liberci. VU3V je aktivita v oblasti seniorské výuky, která zpřístupňuje vzdělávání označované jako Univerzita třetího věku (U3V) těm zájemcům, kteří se z různých důvodů nemohou nebo nechtějí účastnit prezenčního studia U3V v sídlech vysokých škol nebo univerzit. Garantem studijního programu a organizačním garantem VU3V je Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze. (eSenior.cz, n. d.). Dále Krajská vědecká knihovna provozuje v rámci kurzů pro veřejnost počítačové kurzy, které primárně cílí na seniory. 5 lekcí stojí 150 korun.

5.2 Soukromé či příspěvkové instituce zabývají se otázkou vzdělávání seniorů v Liberci

- **Home Credit Aréna** si pro seniory starší 60 let přichystala balíček výhod pod názvem „Senior program“ – věk je nutno prokázat OP či jiným průkazem totožnosti. Nejedná se přímo o vzdělávací procesy, ale zaplnění volného času sportem a (především) relaxačními aktivitami. Senioři tak mohou využívat: **Gymnastiku** ve specializované gymnastické tělocvičně v budově Krčku. Pod názvem „Senioři do plavek!“ se skrývá nenáročná kondiční cvičení. Mohou si tak každý pátek od 9.00 do 10.00 zacvičit všeobecnou gymnastiku a od 10.00 do 11.00 „Pět Tibetů“. **A-styl** vedle atletického stadionu za Svijanskou arénou nabízí seniorům každý pátek od 9 do 15 hodin (začíná se vždy v celou) zvýhodněný vstup do solné jeskyně za poplatek 50 Kč/50 min. Dále je možné objednat cvičení pro organizované skupiny po předchozí domluvě v průběhu celého týdne. Senioři starší 60 let mohou dále využít každý všední den od 9 do 15 hod. 50% slevu na vybraná sportoviště v rámci Tipsport arény.

- **ZOO Liberec** jako příspěvková organizace zřízená statutárním městem Liberec celoročně nabízí výukové programy pro všechny typy škol, ale i vzdělávání seniorů, komentované prohlídky speciálně pro seniory a v sezoně komentovaná stanoviště. Environmentální výchova probíhá formou programů založených na prožitkovém učení přizpůsobeném věku. (*Vzdělávací aktivity ZOO Liberec*, n. d.)
- **DDM Větrník – Dům dětí a mládeže Větrník** je příspěvkovou organizací kraje a je určena všem, kteří chtějí trávit svůj čas aktivně. Převážně se jedná o aktivity pro děti, ale organizace poskytuje i volnočasové aktivity pro dospělé, včetně seniorů:
 - černé drátování – kroužek drátování, pomocí jehož se vyrábí nejrůznější druhy dekorací
 - zdravotní cvičení pro ženy – relaxační a nápravové cvičení při hudbě pro ženy všeho věku. Cvičení bez pomůcek i na balóněch, s overbally, s flexi-barem
 - tiffany – kroužek umění vitráže
 - paličkování – kroužek věnovaný převážně "vláčkové krajce a Doležalově půdici"
 - kruhový trénink – kroužek pro ty, kteří chtějí zpevnit tělo, založený na pravidelných intervalech přesouvání z jednoho stanoviště na druhé a rovnoměrné procvičení všech svalových skupin
 - grafika pro dospělé – zájemci si vyzkouší základní grafické techniky
 - wings (dospělí) – kroužek volných variací standardních, irských, mexických, historických tanců i stepu
 - relaxační bubnování – bubnování pro všechny věkové kategorie, určené zejména pro uklidnění, relaxaci a vyjádření pocitů pomocí rytmů, uvolnění napětí a zbavení se stresu
 - klub deskových her – klub pro zájemce o moderní deskové a karetní hry – začátečníky i pokročilé
- **Základní umělecká škola Liberec** je také příspěvkovou organizací Libereckého kraje a primárně se zaměřuje na žáky a studenty navštěvující základní a střední školy. Ovšem zájemci z řad veřejnosti se také mohou zapojit do studia hudebních, výtvarných či dramatických oborů, školné ovšem bývá až desetkrát dražší než pro děti. Studium dospělých je proto v Základní umělecké škole spíše výjimkou.

6 KOMUNITNÍ STŘEDISKO KONTAKT LIBEREC, p. o. a JEHO VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY

Komunitní středisko KONTAKT Liberec je příspěvkovou organizací Statutárního města Liberec, která vznikla 1. 10. 2007 usnesením Zastupitelstva města Liberec č. 155/07

ze dne 27. 9. 2007. Hlavními činnostmi jsou:

- provozovat klubovou činnost pro seniory a zdravotně znevýhodněné občany města,
- spolupracovat s veřejností a s organizacemi neziskového sektoru,
- zajišťovat vzdělávací a volnočasové aktivity za účelem předcházení sociálního vyloučení ohrožených skupin obyvatel, zejména příslušníků etnik, národnostních menšin a cizinců,
- provozovat dobrovolnické centrum Amikus,
- podporovat komunitní aktivity,
- provozovat přepravu pro znevýhodněné občany města Liberce.

Na svých webových stránkách www.ksk-liberec.cz Kontakt po celý rok zveřejňuje veškeré informace o činnosti. Návštěvníci stránek mají k dispozici kromě základních informací i plány připravovaných akcí pro všechny cílové skupiny a jsou zde zveřejňovány články z aktivit, které Kontakt pořádal. Celkem bylo zveřejněno 259 článků. Další informace o činnosti Kontaktu jsou prezentovány na webových stránkách www.liberec.cz, www.kraj-lbc.cz, www.dobrovolnik.cz, www.sensen.cz, ve Zpravodaji liberecké radnice, v odborném časopisu Sociální služby, Magazínu MF Dnes, Amos a případně byly zasílány do médií s regionální působností. Řady akcí se účastnili novináři nebo televizní štáby a jejich prostřednictvím byla o činnosti Kontaktu informována široká veřejnost.

6.1.1 Koordinační činnost zaměřená na podporu seniorů, zejména jejich volnočasových a zájmových aktivit

Mezi hlavní cíle Kontaktu patří podporovat všechny aktivity, které vedou k prevenci, posílení zdraví a prodlužování života seniorů, a tedy k zachování kvalitního

a smysluplného života do co nejvyššího věku. Aktivita pro seniory přispívají k odstranění sociální izolace ve společnosti a k jejich lepšímu fyzickému i duševnímu zdraví. v roce 2017 se opět zvýšil počet libereckých seniorů, kteří pravidelně využívají služby a činnosti, které pro ně Kontakt připravuje. Organizace podporuje seniory v aktivním trávení volného času, seniorské kluby při pořádání a zajišťování vlastních aktivit pro seniory, a také v celoživotním vzdělávání, které je důležité pro každého.

6.1.2 Klubová a setkávací činnost seniorů

Kontakt provozuje Centrální klub seniorů, který je určený pro širokou seniorskou veřejnost a funguje na principu nízkoprahového centra. Klub se nachází ve stejné budově jako je sídlo organizace, v bezprostředním dosahu městské hromadné dopravy tak, aby vyhovoval potřebám seniorů a zdravotně znevýhodněných. Prostor je bezbariérový, vybaven audiovizuální technikou (DVD, televize, videopřehrávač, hifi systém), k dispozici mají návštěvníci denní tisk, časopisy, knihovnu, mohou použít masážní křeslo, zapůjčit si různé společenské, deskové i karetní hry. Navíc je prostor vybaven 5 počítačovými stanicemi s bezplatným internetovým připojením. Slouží zároveň jako možné místo pro procvičování získaných dovedností ve vzdělávacích kurzech, které organizace pořádá. Tuto možnost za rok využilo 758 seniorů.

Provozní doba centrálního klubu je od pondělí do čtvrtka od 10.00 do 17.00 hodin, v pátek od 10.00 do 14.00 hodin. Pracovníci Kontaktu po celý rok pečlivě připravovali měsíční programy tak, aby zahrnovaly činnosti, o které mají senioři zájem. Programy byly k dispozici v Centrálním klubu seniorů, na webových stránkách organizace, ve vývěskách, ve Zpravodaji liberecké radnice, na různých informačních místech v Liberci a nově také v Kalendáři Liberecka. Organizace připravila novou grafiku programů pro seniory, včetně nového písma vhodného pro seniory.

V roce 2017 navštívilo Centrální klub seniorů celkem 7 286 návštěvníků, z toho 5 901 žena a 1 385 mužů. Kontakt ve svých prostorách uspřádal celkem 259 společenských, sportovních a vzdělávacích aktivit, kterých se zúčastnilo 3 624 návštěvníků.

Společenské akce – pořad „*Cestománie, aneb prstem po mapě*“, besedy o významných osobnostech, Divadelní kavárna. Sportovní akce – Turnaje v šipkách, Relaxační cvičení, Cvičení na židlích, Kurzy jógy a břišních tanců. Vzdělávací akce – Kurzy práce na PC pro začátečníky a pokročilé, Kurzy obsluhy tabletů pro začátečníky

a pokročilé, Kurzy anglického jazyka, Kurzy trénování paměti pro začátečníky a pokročilé, celoroční pořad Starověk od „A do Z“ a „Letem světem“, přednášky se zdravotní tematikou.

6.1.3 Další aktivity pro seniory – velké akce

- Kontakt ve spolupráci se Střední průmyslovou školou textilní v Liberci a díky finanční podpoře Nadace Preciosa uspořádal v Galerii Lázně již třetí ročník „Módní přehlídky napříč generacemi“, které se zúčastnilo 200 návštěvníků a 9 seniorských modelek, které se na přehlídku připravovaly v rámci kurzu s odbornou lektorkou.
- Natáčení klipů proti „Šmejdům“. Kontakt ve spolupráci se statutárním městem Liberec a Divadlem F. X. Šaldy natočil tři klipy proti „Šmejdům“, které zajímavou a poutavou formou upozorňují na nekalé praktiky, které jsou používány proti seniorům. v klipech si vedle profesionálních herců zahráli i senioři žijící v domech s pečovatelskou službou v Liberci. Slavnostní premiéru měly klipy 19. prosince 2017 v krásných prostorách kavárny Pošta.
- Pravidelné sportovní aktivity. Kontakt během celého roku podporoval pravidelné sportovní vyžití pomáhající ke zvyšování fyzické kondice seniorů. Tyto pravidelné aktivity navštívilo 4 016 osob. Jednalo se o tréninky kuželek v Home Credit Aréně, tréninky stolního tenisu, turistické vycházky „Šlapeto“.
- Dlouhodobé projekty. Kontakt se stal v Libereckém kraji prvním kontaktním místem pro projekt „Senior pas“. v roce 2017 zprostředkoval vydání 178 „Senior pasů“.

6.1.4 Kluby seniorů

Kontakt umožňuje seniorům, kteří se chtějí aktivně scházet při svých klubových činnostech, využívat zdarma místnosti, které jsou jim k dispozici v sídle organizace. Kluby se scházejí pravidelně dle svého uvážení a plánují akce, výlety, exkurze, besedy nebo se věnují setkávací činnosti.

Tabulka 2: Seznam klubů seniorů působících při Kontaktu

APM	60 členů	registrovaný Svazem důchodců ČR, sportovní aktivity
-----	----------	---

Elán	12 členů	klubová činnost
Etika – slušnost	10 členů	klubová činnost a osvěta
Jeřáb	60 členů	pravidelné výlety, cvičení
Jizerka	36 členů	společenské akce, rukodělné činnosti
Jiřinky	25 členů	klubová činnost, vzdělávací aktivity
Matylda a Tylda	45 členů	koncerty
Naděje	19 členů	klubová činnost
Nisa	120 členů	klubová činnost, pravidelné výlety
Opera	51 členů	společenské akce, koncerty pro veřejnost
Parta z Vesce	22 členů	klubová činnost, vzdělávací aktivity
Pod střechou	42 členů	společenské a sportovní akce, tanec Česká beseda
Pohoda	75 členů	sportovní aktivity, pravidelné výlety
Radost	14 členů	sportovní aktivity – pétanque
Sestřičky	35 členů	klubová činnost
Šikovné ruce	12 členů	rukodělné činnosti, sezónní výzdoba

Zdroj: Výroční zpráva za rok 2017 Komunitní středisko KONTAKT Liberec, p. o.

Rada starších vznikla v roce 2007 jako stálý poradní a iniciativní orgán ředitele organizace pro otázky týkající se života libereckých seniorů. Rada má v současnosti 17 členů a schází se jednou měsíčně na jednáních, na kterých projednává materiály obsahující náměty a připomínky ze seniorské problematiky. Také aktivně spolupracovala se samosprávou a účastnila se oficiálních akcí města Liberce. Dále se podílela a podílí na plánování a přípravě akcí, které Kontakt realizoval, nebo které pořádaly samotné kluby seniorů. Zápisy z jednání Rady starších byly pravidelně

distribučovány do jednotlivých klubů seniorů a také zveřejňovány na webových stránkách Kontaktu.

Tabulka 3: Složení Rady starších

ambasador projektu Sen Sen	1 zástupce
kluby seniorů v Liberci	14 zástupců
senioři žijící v domech s pečovatelskou službou	1 zástupce
Svaz důchodců České republiky, z. S.	1 zástupce

Zdroj: Výroční zpráva za rok 2017 Komunitní středisko KONTAKT Liberec, p. o.

6.1.5 Aktivizační činnosti v domech s pečovatelskou službou v Liberci

Kontakt aktivizuje i seniory žijící v domech s pečovatelskou službou (DPS), pro které připravuje pravidelné programy přímo v těchto domech. Jsou zde zřízeny klubové prostory, které umožňují seniorům trávit svůj volný čas zajímavým způsobem. Hlavním cílem aktivizačních činností je podporovat duševní a fyzickou kondici seniorů v pokročilém věku i přes zdravotní omezení, která mají.

Kromě výše uvedených akcí většího rozsahu probíhá také pravidelná aktivizační činnost, pro kterou byly zpracovávány měsíční programy. Ta probíhala pod zkušeným vedením a byla zaměřena na rozvoj kognitivních funkcí formou trénování paměti, relaxačního cvičení, vzdělávacích, cestopisných a kulturních pořadů a také formou rukodělných a ergoterapeutických technik. v roce 2017 došlo v rámci aktivizační činnosti k navýšení počtu aktivizačních dní na jednotlivých DPS z 1 na 2 dny v týdnu. Senioři mohli navštívit o 160 aktivizačních programů více než v roce 2016. s touto možností se senioři teprve seznamovali a v rámci informační kampaně byli o této možnosti informováni. v roce 2017 senioři podnikli také aktivity mimo prostory DPS, konkrétně se jednalo o výlet do Zámecké konírny, ZOO Liberec s průvodcem, či návštěvu Oblastní galerie Liberec.

6.1.6 Organizování přednášek odborníků za účelem osvěty a celoživotního vzdělávání

Kontakt pravidelně pořádá vzdělávací programy pro seniory, které podporují celoživotní vzdělávání a dávají seniorům možnost rozvíjet své schopnosti a dovednosti.

- počítačové kurzy – Kontakt na základě zájmu ze strany seniorské veřejnosti rozšířil výuku počítačových kurzů. Těch se v roce 2017 uskutečnilo celkem 15, z

toho 8 kurzů bylo pro začátečníky a 7 kurzů pro pokročilé, celkem se jich zúčastnilo 150 seniorů. Oba počítačové kurzy jsou v rozsahu 20 hodin, vedou ho kvalifikovaní lektori, kteří s organizací dlouhodobě spolupracují. ke konci roku 2017 bylo evidováno 66 přihlášených zájemců, kteří čekají na absolvování kurzu obsluhy PC. Navíc si mohou zájemci zakoupit skripta, vydaná v rámci ediční činnosti Kontakt, která odpovídají struktuře kurzů. V roce 2017 jich bylo prodáno celkem 70 kusů.

- trénování paměti – Kontakt v roce 2017 uspořádal 6 kurzů trénování paměti, z toho 3 kurzy pro začátečníky a 3 kurzy pro pokročilé. Kurz trénování paměti je v rozsahu 10 hodin výuky a je veden zkušenou a certifikovanou lektorkou a patří mezi stabilní a vyhledávané kurzy. Celkem absolvovalo kurzy 60 seniorů.
- kurz anglického jazyka – na základě zvýšeného zájmu o cizí jazyk bylo uspořádáno 5 kurzů anglického jazyka, každý s 20hodinovou dotací. Celkem kurzy absolvovalo 50 seniorů.
- kurzy výuky obsluhy tabletů – na základě poptávky ze strany seniorů byla také rozšířena nabídka kurzů pro obsluhu tabletů, každý v rozsahu 10 hodin. v roce 2017 bylo uspořádáno 10 kurzů ve dvou úrovních. Kurzy celkem absolvovalo 100 seniorů.
- kurz sociálních sítí – nově byl do nabídky zařazen také Kurz sociálních sítí, který rozšiřuje nabídku informačních technologií, reaguje na aktuální vývoj a poptávku po vzdělávání v oblasti informačních technologií. v roce 2017 byly uspořádány 3 kurzy, každý v rozsahu 10 hodin, celkem kurzy absolvovalo 30 seniorů.
- Přednášky – Kontakt se věnuje i přednáškové činnosti a uspořádal pro seniory přednášky se zdravotní tematikou (Péče o chrup v seniorském věku, Alzheimerova choroba, Zdravý životní styl, Civilizační choroby), přednášku Násilí na seniorech a pravidelné besedy o významných osobnostech.
- Senior akademie 2017 – díky finanční podpoře Fondu vzdělávání statutárního města Liberec uspořádal Kontakt projekt „Senior akademie“, který poskytl skupině 30 seniorů v 9 studijních blocích zajímavé přednášky z oblasti prevence, zdraví, mezilidských vztahů, finanční gramotnosti, aj. Jednalo se již o 5. ročník tohoto unikátního projektu. Účastníci obdrželi na závěr v prostorách obřadní síně liberecké radnice certifikát o absolvování kurzu.

Dohromady se všech vzdělávacích akcí, které Kontakt v roce 2017 v rámci podpory celoživotního vzdělávání pořádal, zúčastnilo 903 seniorů. Celkem se všech aktivit pro seniory v prostorách Kontaktu zúčastnilo 28 113 návštěvníků. Všechny pořádané aktivity pro seniory, v prostorách i mimo prostory Kontaktu, se zúčastnilo 43 174 návštěvníků ze seniorské veřejnosti.

7 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

7.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit specifické vzdělávací potřeby seniorů ve městě Liberci. Hlavní cíl výzkumu byl stanoven na základě zjištění potřebnosti seniorů a jejich vzdělávacích potřeb tak, aby mohly být reflektovány v místních organizacích pracujících se seniory. S daným cílem rovněž úzce souvisí motivace seniorů bariéry ve vzdělávání a zájmy seniorů, které byly také zkoumány.

Dále byly stanoveny tři dílčí cíle:

- **Zjistit, co seniory ke vzdělávání nejvíce motivuje.**
Jaká je největší motivace seniorů pro další vzdělávání?
- **Zjistit, co senioři považují za největší bariéru bránící vzdělávání.**
Jaké jsou největší a nejčastější bariéry seniorského vzdělávání v Liberci?
- **Zjistit, zda jsou zájmy seniorů a jejich trávení volného času ovlivněny jejich specifickými vzdělávacími potřebami.**
Jak ovlivňují specifické vzdělávací potřeby zájmy a trávení volného času seniorů?

7.2 Výzkumné předpoklady

Pro získání informací ke splnění výše uvedeného cíle jsme si stanovili následující výzkumné předpoklady, které vycházejí z teoretických východisek uvedených v odborné literatuře (Špatenková, Janiš, Thorová)

Výzkumný předpoklad 1:

Předpokládáme, že hlavním impulzem pro vzdělávání je touha dozvědět se něco nového.

Výzkumný předpoklad 2:

Předpokládáme, že ženy žijící o samotě jsou více aktivní ve vzdělávacích aktivitách než ty, které žijí v partnerství či s rodinou.

Výzkumný předpoklad 3:

Předpokládáme, že nejvýznamnější determinanta vzdělávání je zdravotní stav.

Výzkumný předpoklad 4:

Předpokládáme, že nejméně významnou determinantou vzdělávání je finanční spoluúčást.

7.3 Použité metody

Ke zpracování této diplomové práce byla použita kvantitativní výzkumná strategie za použití metody dotazování. Dle Dismana (2002) se jedná o vysoce efektivní metodu, která v krátkém časovém období umožňuje získat informace od velkého počtu jedinců s relativně malými náklady. Strukturovaný dotazník byl sestaven se stručným popisem, za jakým účelem jsou data získávána a k čemu budou použita. Dotazník byl zcela anonymní a skládal se z 19 otázek, kdy tři otázky byly identifikační.

Veškeré otázky byly v dotazníku uzavřené, což umožňuje rychlejší vyplnění a respondenti nemusí přemýšlet nad dalšími možnostmi odpovědí. Tato varianta zvyšuje počet kompletně vyplněných dotazníků, které může autor lépe zpracovat, na druhé straně bohužel neumožňuje u některých otázek více rozvinout vlastní názor respondenta, pokud si například nevybere z žádné z nabízených možností. U všech otázek byla možnost volby jen jedné zvolené odpovědi.

Nebyl stanoven časový strop na vyplnění. Pro získání a zpracování dat byl dotazník vytištěn a rozdán respondentům na nejrůznějších aktivitách, které Komunitní středisko Kontakt Liberec, p. o. pořádalo a dále využita metoda sněhové koule. Dotazníkové šetření probíhalo od 14. března do 14. června 2018. Celkem bylo na přímo osloveno 15 aktivních seniorů, kteří byli ochotni spolupracovat a ti dále nabízeli dotazník svým přátelům, známým a sousedům. Celkem bylo rozdáno 250 dotazníků a navrátilo se jich zpátky k vyhodnocení 214 kusů.

7.4 Popis výzkumného souboru

Respondenti byli senioři ve věku od 65⁴ do 90 let, kteří absolvovali jakékoliv aktivity v Komunitním středisku Kontakt Liberec, p. o. Jako základní výzkumný vzorek byli vybráni občané České republiky žijící v Liberci, kteří dosáhli seniorského věku. Jako vlastní výzkumný soubor byl stanoven výzkumný vzorek 250 seniorů, což je 1 %

⁴ hranice 65 let byla určena dle zákona 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů

skutečného počtu seniorů žijících v Liberci. Rozdáno bylo celkem 250 dotazníků (distribuce byla zajištěna tak, že autorka práce oslovila náhodně 15 seniorů, kteří navštěvují některé z aktivit organizace (vzdělávací akce, sportovní akce, výlety, návštěvníci deskových her, aj.), nedošlo k žádnému upřednostňování pohlaví respondenta a požádala je o vyplnění dotazníku a následné předání dalším). Pro získání dalších dotazníků byla zvolena metoda sněhové koule. Díky této metodě byla zajištěna větší míra objektivity a potřebné anonymity, kterou senioři při vyplňování podobných výzkumů oceňují. Pro vyhodnocení byla získána data od 214 respondentů, návratnost dotazníku je tedy 85,6 %, což značí vysokou návratnost a tím i relativně přesné výsledky. U zkoumané cílové skupiny je velká míra disciplíny a zodpovědnosti, proto byla návratnost takto vysoká. Přesto bylo poměrně složité získat respondenty k výzkumu. Tato cílová skupina má přirozený respekt z nejrůznějších dotazníků a průzkumů, pravděpodobně z důvodu politického uspořádání, ve kterém prožili svůj produktivní věk. Pro návrat dotazníků mohli použít osobu, která jim dotazník předala nebo využít poštovní schránku organizace, která je dobře veřejně přístupná. Celkem je dle statistického úřadu ve městě Liberci 20 520 osob starších 65 let, výzkum proto pokryl pouze méně než 2 % skutečného počtu seniorů.

7.5 Zpracování a analýza dat

Autorka shromažďovala všechny dotazníky a po určeném termínu (tj. 14. červen 2018) je hromadně vyhodnotila a zformátovala do tabulek a grafů. Otázky byly vybírány a rozdělovány dle výzkumných předpokladů a část otázek byla zařazena pro potřeby organizace. V diplomové práci jsou data nejprve vyhodnocena dle čísel otázek, aby byla zajištěna větší přehlednost, a ve vyhodnocení jsou porovnány otázky, které reflektují odpovědi na výzkumné předpoklady.

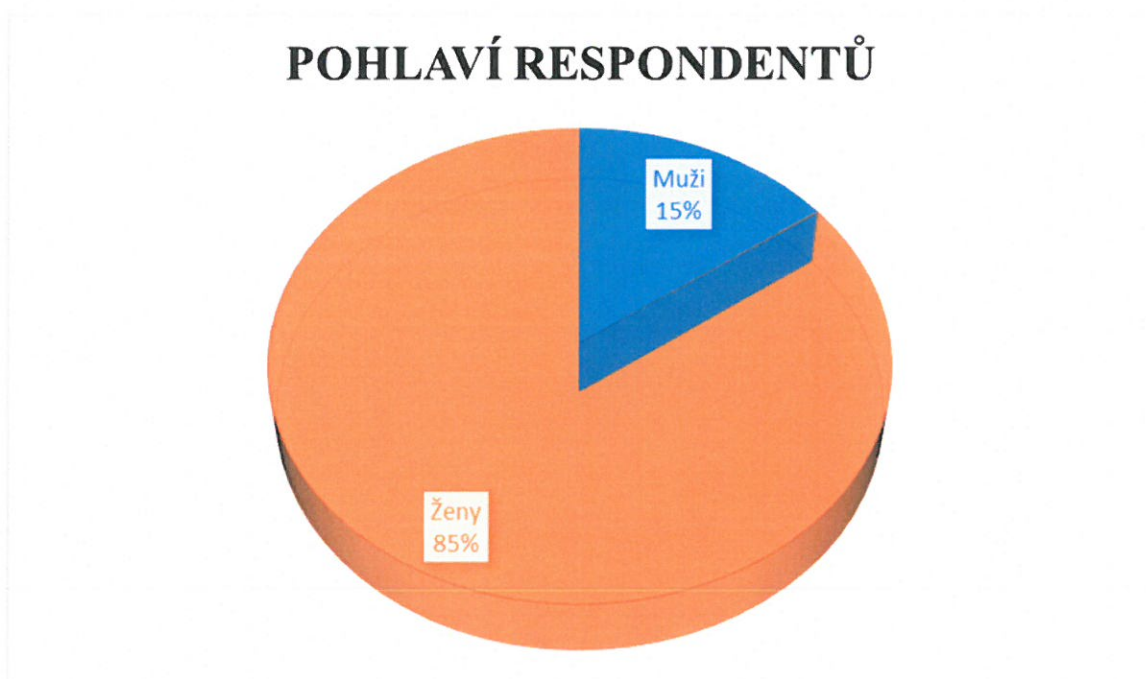
Byly použity tabulky, kruhové grafy a textový popis získaných výsledků.

8 VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Na základě vyplněných dotazníků, kterých se vrátilo celkem 214 z 250, nebylo možné použít pro výzkum 36 dotazníků. Ty se nevrátily nebo nespĺňovaly požadovaný výzkumný vzorek (65 a více let).

Otázka č. 1 – Jaké je Vaše pohlaví?

Graf 1: Soubor respondentů podle pohlaví

Zdroj: Vlastní šetření

Z celkového počtu dotázaných (N = 214) bylo celkem 182 žen a pouze 32 mužů, což odpovídá i statistikám, které každý rok zpracovává organizace v rámci návštěvnosti. Podíl mužů se sice postupem času zvyšuje, ale doposud nikdy nepřesáhl 20 %. Muži obecně nejsou příliš aktivní ve společných organizovaných aktivitách, dávají přednost spíše individuálnímu trávení volného času nebo pokračují ve svém povolání.

Otázka č. 2 – Jaký je Váš věk?

Tabulka 4: Věková struktura respondentů

Odpověď	Počet	%
65–69	104	49 %

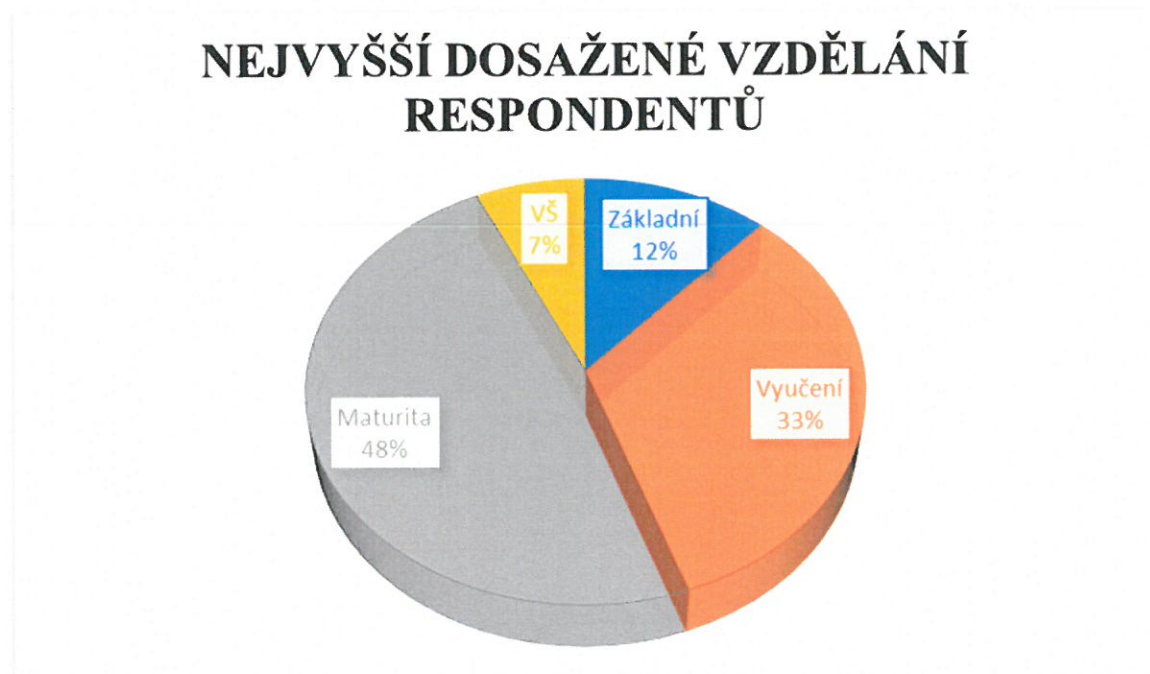
70–74	65	30 %
75–79	28	13 %
80–84	13	6 %
Více než 85 let	4	2 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Věková struktura respondentů odpovídá statistickému rozložení obyvatel v Libereckém kraji. Ve věkové kategorii 65–69 let se nachází 30 974 seniorů. Ve skupině 70–74 let se nachází 24 429 osob. Skupinu 75–79 let zastupuje 14 149 seniorů. Nejméně seniorů se nachází ve skupině 85 let a více, celkem se jedná o 7 785 osob. Do výzkumu se mohli zapojit aktivní senioři žijící ve svém přirozeném prostředí, což do značné míry mohlo ovlivnit výsledky odpovědí. Nebyli reflektováni senioři, kteří žijí v domech s pečovatelskou službou nebo senioři nějakým způsobem nesamostatní.

Otázka č. 3 – Jaké je Vaše nejvyšší vzdělání?

Graf 2: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Zdroj: Vlastní šetření

V rámci teoretické části autorka poukazovala na různé druhy seniorského vzdělávání a pro mnoho typů institucionálního seniorského vzdělávání je důležité, aby uchazeč splňoval minimálně středoškolské vzdělání. Z tabulky vyplývá, že celkem 45 %

procent dotázaných by nemohlo navštěvovat například Univerzitu třetího věku při Technické univerzitě v Liberci z důvodu nesplnění vstupních požadavků.

Otázka č. 4 – Jaký je Váš měsíční příjem?

Tabulka 5: Měsíční příjem respondentů

Odpověď	Počet	%
<10.000 Kč	41	19 %
10.000 - 15.000 Kč	154	72 %
15.001 - 20.000 Kč	15	7 %
> 20.000 Kč	4	2 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Z výše uvedeného rozboru vyplývá, že největší zastoupení v měsíčním příjmu respondentů mají lidé s příjmy 10.000 – 15.000 Kč, což činí 72 % zkoumaného vzorku.⁵ Osoby s příjmem do 10.000 Kč tvoří 19 % respondentů, jednalo se převážně o ženy a příjem 15.001 – 20.000 Kč mělo pouhých 7 % respondentů a více než 20.000 Kč jen 2 % z nich. Největší skupina respondentů spadá do skupiny pobírající průměrný starobní důchod v Libereckém kraji, který je 11 740 korun.

Otázka č. 5 – Jaký je hlavní zdroj Vašeho příjmu?

Z uvedeného šetření vyplývá, že nejvíce respondentů uvádí jako hlavní zdroj příjmů svou penzi, což činí 82 % dotázaných, 11 % má jako hlavní zdroj příjmů práci na částečný úvazek a jen 3 % mají jako hlavní zdroj příjmů podporu od dětí nebo příbuzných. Položku „Jiné“ spojovali respondenti např. s rentou, a ta činila 4 % z celkově dotazovaných respondentů.⁶ Předpoklad, že největší zastoupení bude mít zdroj příjmů v podobě penze, byl potvrzený. Předchozí otázka, která se zaměřuje na věk respondentů a díky tomu mají senioři možnost, za splnění dalších podmínek pobírat starobní důchod. Dle statistických údajů vyplývá, že muži v seniorském věku jsou aktivnější v pracovním procesu, jedná se zhruba o dvojnásobek. Výsledek může být zkrácen i tím, že z celkového počtu 214 respondentů bylo necelých 20 % mužů. Nízké procento podílu renty může být způsobeno tím, že respondenti nebyli aktivně činní

⁵ Dle údajů ČSSZ je průměrný měsíční důchod v Libereckém kraji 11 740 korun k 31. 12. 2017

⁶ Zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, Zákon č. 314/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, **Zákon č. 212/2016 Sb.**, kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (účinnost dnem 1. 8. 2016), Zákon č. 212/2016 Sb.

v samostatně výdělečné činnosti a ani nebyli vedeni ke spoření či jakémukoliv řešení důchodového pojištění.

Otázka 6: Jak se cítíte po zdravotní stránce?

Tabulka 6: Jak se cítíte po zdravotní stránce

Odpověď	Počet	%
Velmi dobře	49	23 %
Dobře	158	74 %
Špatně	7	3 %
Velmi špatně	0	0 %
Celkem	214	100 %

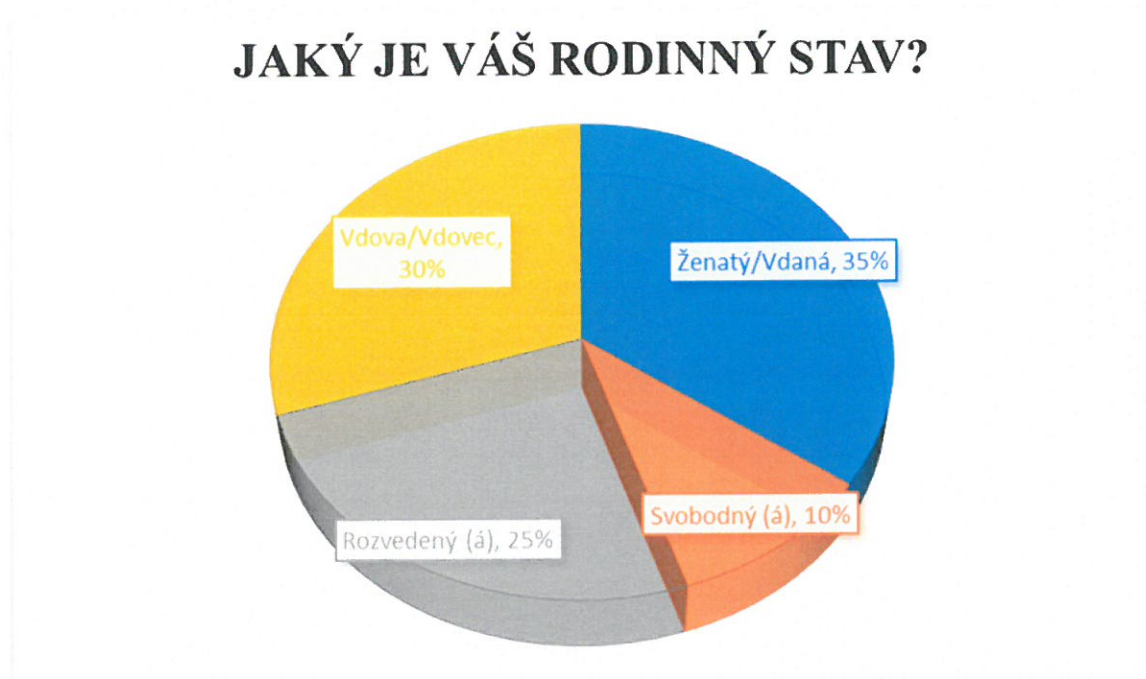
Zdroj: Vlastní šetření

Do dotazníkového šetření se zapojili senioři, kteří žijí ve svém přirozeném prostředí, což předpokládá určitou míru samostatnosti a soběstačnosti a mohlo ovlivnit odpovědi na otázku o zdravotním stavu. Otázka se zaměřuje na subjektivní pocit respondentů, který je důležitý pro jejich možné zapojení do volnočasových aktivit. Odpověď na otázku č. 6 boří stereotypy o vnímání seniorů jako těch, kteří si neustále stěžují na svůj zdravotní stav a nabízí protiváhu těmto tvrzením.

Otázka č. 7 – Jaký je Váš rodinný stav?

Ze zjištěných dat vyplývá, že nejvíce respondentů bylo ženatých/vdaných: celkem 75 osob. Druhou nejpočetnější skupinou s celkem 64 respondenty tvořila skupina vdovec/vdova. Dále bylo 54 respondentů rozvedených a 21 respondentů svobodných.

Graf 3: Jaký je Váš rodinný stav?

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka o rodinném stavu poskytuje přehled o společenském rozdělení respondentů. Záměrně byla zařazena tak, aby reflektovala případnou hrozbu sociálního vyloučení u seniorů. Ukazuje na skutečnost, že 30 % respondentů je vdovou nebo vdovcem, oproti tomu v partnerství žije jen o 5 % respondentů více.

Otázka č. 8 – Žijete sám/sama?

Tabulka 7: Žijete sám/sama?

Odpověď	Počet	%
Ano	56	26 %
Ne	158	74 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka č. 8 částečně navazuje a rozvíjí předchozí otázku, ovšem dává jí nový rozměr. Přesto, že respondenti uvedli celkem v 65 %, že jsou svobodní, rozvedení nebo spadají do skupiny vdovství, tak nežijí sami. Často žijí s partnerem či partnerkou, ovšem nejsou sezdaní nebo žijí s někým z rodiny (v případě starších seniorů s dětmi nebo vnoučaty, u těch mladších se setkáváme mj. s tím, že žijí se svými starými rodiči, o které pečují.

Otázka č. 9 – Jak dlouho se chodíte vzdělávat do Komunitního střediska KONTAKT Liberec, p. o.?

Tabulka 8: Jak dlouho se chodíte vzdělávat do Komunitního střediska KONTAKT p. o. Liberec

Odpověď	Počet	%
méně než 1 měsíc	4	2 %
1 měsíc	17	8 %
1–6 měsíců	64	30 %
6 měsíců - 1 rok	39	18 %
více než 1 rok	90	42 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Z výše uvedené tabulky je patrné, že největší podíl respondentů, 42 %, se chodí vzdělávat do Komunitního střediska KONTAKT Liberec p. o. více než 1 rok. Druhou skupinu tvoří respondenti, kteří se chodí vzdělávat v rozmezí od 1–6 měsíců, celkem 30 %. Zajímavé je, že druhou nejpočetnější skupinou, která se chodí vzdělávat do Komunitního střediska KONTAKT, nejsou respondenti, kteří se vzdělávají od 6 měsíců do 1 roku, jak původně bylo předpokládáno. Autorka s respondenty celý dotazník prošla a postupně vysvětlila všechny otázky. U této otázky uvedla, že se jedná o délku vzdělávání samotného, ne o faktický začátek první vzdělávací aktivity. Dle autorky tato otázka vypovídá o skutečnosti, že organizace má vytvořen relativně stálý okruh uživatelů, kteří se věnují aktivitám dlouhodobě a pravidelně.

Otázka č. 10 – Které formy aktivit Vás nejvíce zajímají?

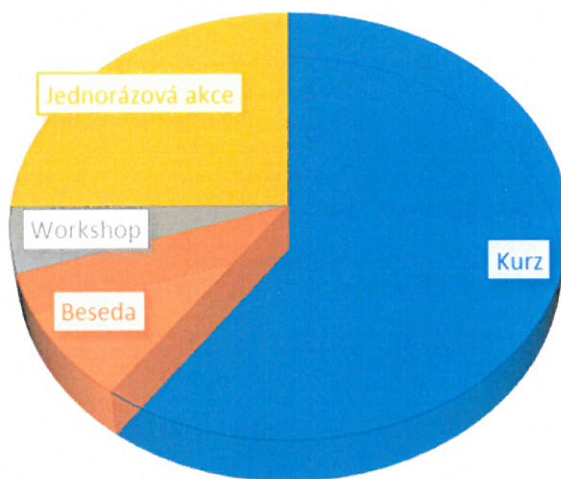
Tabulka 9: Které formy aktivit Vás zajímají?

Odpověď	Počet	%
Kurz (pravidelné, např. PC kurz, trénování paměti)	128	60 %
Beseda (významné osobnosti, aj.)	21	10 %
Workshop – tvůrčí psaní, adventní tvoření	11	5 %
Jednorázová akce (koncert, divadlo, aj.)	54	25 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Graf 4: Které formy aktivit Vás zajímají

KTERÉ FORMY AKTIVIT VÁS ZAJÍMAJÍ?

Zdroj: Vlastní šetření

Dle grafu vyplývá, že respondenti preferují pravidelné kurzy. Vzdělávací kurzy jsou pro seniory často prvním kontaktem, který je do organizace vede.

Otázka č. 11 – Kolik jste ochotni investovat do Vašich vzdělávacích aktivit?

Tabulka 10: Kolik jste ochotni investovat do Vašich vzdělávacích aktivit

Odpověď	Počet	%
do 500 Kč/měsíčně	193	90 %
500–1000 Kč/měsíčně	15	7 %
více jak 1000 Kč/měsíčně	6	3 %
Celkem	214	100 %

Nejvíce respondentů je ochotno investovat do svých vzdělávacích aktivit částku do 500 Kč za měsíc. Vzhledem k tomu, že dle našeho průzkumu 82 % respondentů uvádí jako svůj hlavní příjem penzi a 72 % respondentů uvádí, že jejich příjem je mezi 10 a 15 tisíci Kč měsíčně, vycházíme z předpokladu, že výše uvedená částka je částka, kterou jsou investovat nejen ochotni, ale i schopni vzhledem k celkovému měsíčnímu rozpočtu. Navyšování důchodů se do této částky dle názoru autorky nepromítá, protože pokryje zdražování služeb a inflaci.

Otázka č. 12 – Jak často se účastníte vzdělávání v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o.?

Tabulka 11: Jak často se účastníte tohoto vzdělávání v KS KONTAKT Liberec

Odpověď	Počet	%
1 x týdně	100	47 %
1 x za 2 týdny	30	14 %
1 x za měsíc	4	2 %
Často	6	3 %
Jakmile je aktivita nebo kurz, která mě zajímá	74	35 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Otázka byla zařazena z důvodu následného využití v organizaci, kde autorka pracuje. Respondenti skoro z poloviny odpovědí uváděli, že navštěvují organizaci 1x týdně. Respondenti byli pravděpodobně blíže navázáni na organizaci a její aktivity využívali pravidelně. Vzhledem k tomu, že byla použita metoda sněhové koule, neměla autorka možnost ovlivnit výběr respondentů, ale je pravděpodobné, že senioři ve středisku navazují nová přátelství a díky tomu byl dotazník předán i dalším osobám, které Kontakt navštěvují a jeho služby využívají.

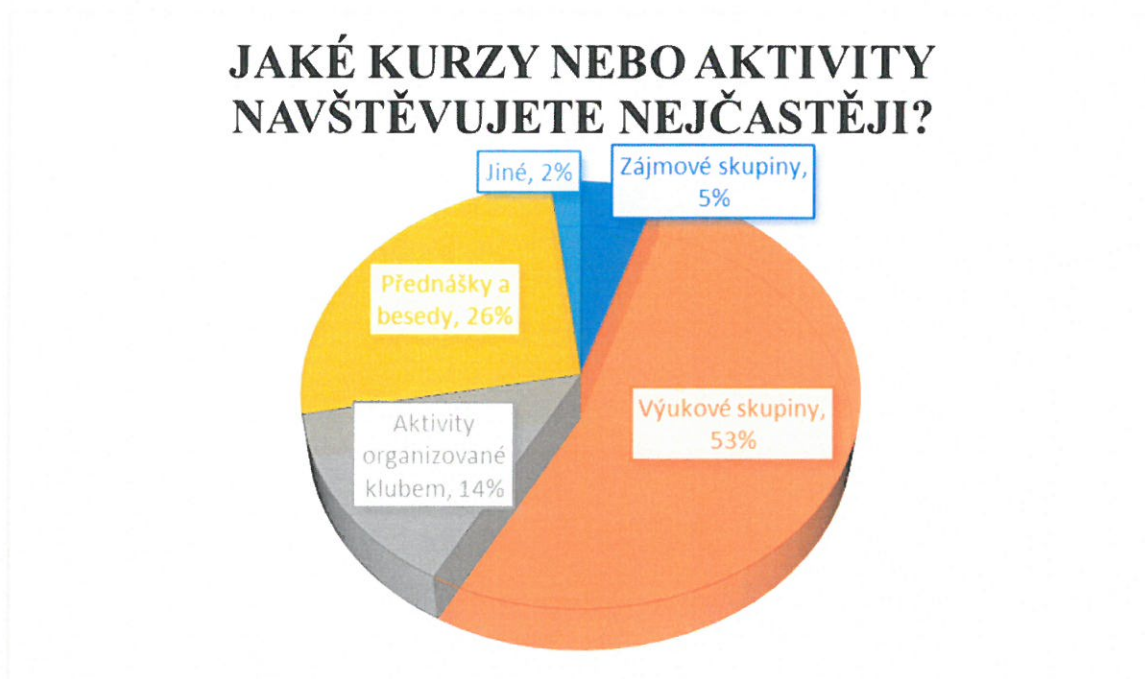
Otázka č. 13 – Jaké kurzy nebo akce navštěvujete nejčastěji? (Respondenti měli za úkol vybrat pouze jednu odpověď)

Tabulka 12: Jaké kurzy nebo akce navštěvujete nejčastěji

Odpověď	Počet	%
Zájmové skupiny, jako je vaření, tanec, malba	11	5 %
Výukové skupiny – jazyk, počítačové dovednosti	114	53 %
Aktivity organizované seniorským klubem	30	14 %
Přednášky a besedy	55	26 %
Jiné	4	2 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní tvorba

Graf 5: Jaké kurzy nebo aktivity navštěvujete nejčastěji

Zdroj: Vlastní šetření

Nejčastější aktivitou navštěvovanou v Komunitním centru KONTAKT Liberec jsou výukové skupiny (53 % respondentů), druhou nejčastější aktivitou jsou přednášky a besedy (26 %). Znalosti používání počítačů, přístup na internet a možnost komunikovat přes ICT se svými vnoučaty či dětmi „nutí“ seniory věnovat vzdělávací prostor výuce práce na počítači. V dnešní době je přes počítač řešeno mnoho záležitostí, včetně komunikace s bankami, úřady. Senioři se proto digitálnímu věku vyhnout nemohou.

Otázka č. 14 – Kde nejčastěji získáváte informace o pořádaných akcích, kurzech?

Respondenti měli vždy u každé otázky zakřížkovat variantu, která nejvíce odpovídala skutečnosti.

Tabulka 13: Kde získáváte informace o pořádaných akcích, kurzech

Odpověď	Počet	%
Nástěnka	49	23 %
Lidé, kteří pořádají danou akci, mě informují	30	14 %
Dostávám informace	36	17 %

od ostatních účastníků nebo příbuzných		
Webové stránky organi- zace	78	36 %
Jiné	21	10 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Dle průzkumu otázky č. 15 jsme získali zajímavý přehled o tom, kde senioři získávají informace o pořádaných akcích. Překvapivě největší počet dotazovaných 78 respondentů získává tyto informace z webových stránek organizace, města, kraje, aj.

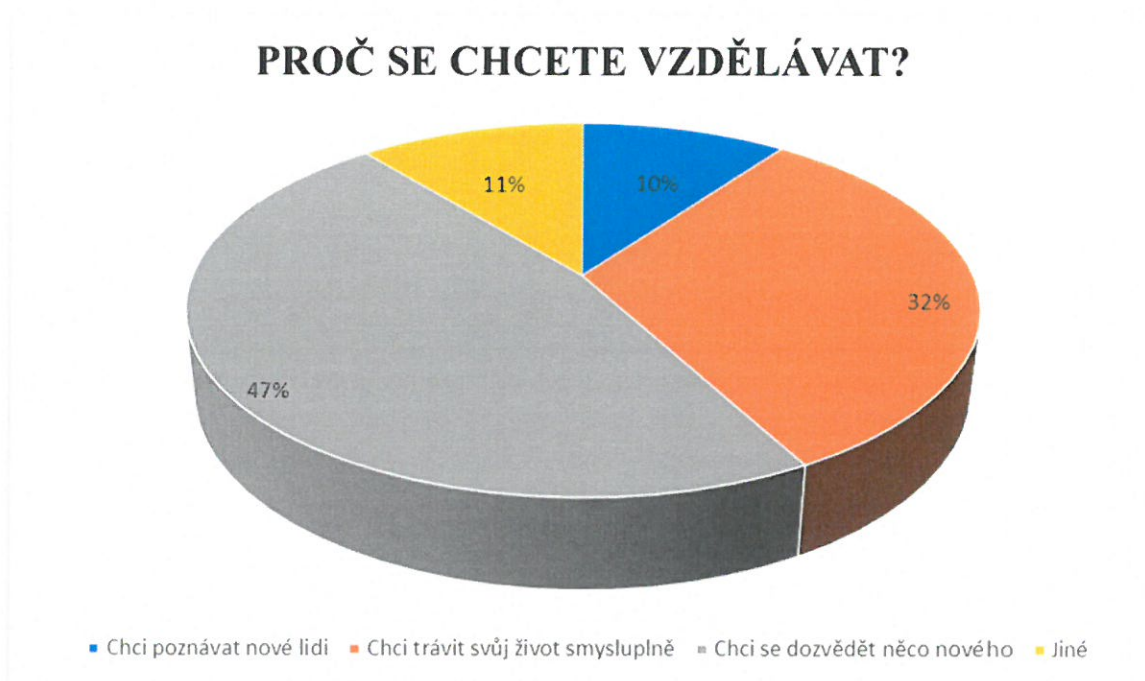
Otázka č. 15 – Proč se chcete vzdělávat?

Tabulka 14: Proč se chcete vzdělávat?

Odpověď	Počet	%
Chci poznávat nové lidi	21	10 %
Chci trávit svůj život smysluplně	68	32 %
Chci se dozvědět něco no- vého	101	47 %
Jiné, blíže nespecifikované	24	11 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Graf 6: Proč se chcete vzdělávat

Zdroj: Vlastní šetření

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že největší počet respondentů se chce vzdělávat z důvodu vyhledávání nových informací (47 %), dále chtějí trávit svůj život smysluplně (32 %) a poznávat nové lidi (10 %). Odpovědi poukazují na skutečnost, že nově získané informace jsou pro seniory klíčové.

Otázka č. 16 – Proč se chcete vzdělávat právě v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o.?

Tabulka 15: Proč se chcete vzdělávat právě v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o.?

Odpověď	Počet	%
Aktivita jsou cenově dostupné	105	49 %
Mám na ně dobré reference	17	8 %
Mají zde ověřené lektory	73	34 %
Nemám žádnou konkrétní odpověď	13	6 %
Jiné	6	3 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

Komunitní středisko Kontakt Liberec je příspěvkovou organizací města Liberce a je pro její fungování zásadní efektivní využití finančních prostředků svěřených od svého zřizovatele. Otázka byla zařazena právě z důvodu zjištění zpětné vazby, kterou bude moci organizace využít pro zefektivnění vlastních služeb.

Otázka č. 17 – Myslíte si, že je komunitní vzdělávání pro Vás přínosné? (Máte z něho užitek)?

Graf 7: Je pro vás komunitní vzdělávání přínosné?

Zdroj: vlastní šetření

Kladné zodpovězení této otázky dává jasný signál pro to, že senioři považují čas věnovaný vzdělávání za přínosný a že si uvědomují, že má i pro ně velký přínos.

Otázka č. 18 – Jak moc jste spokojeni se současnou nabídkou vzdělávání v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o.

Tabulka 16: Jak moc jste spokojeni se současnou nabídkou vzdělávání v Komunitním středisku KONTAKT Liberec?

Odpověď	Počet	%
Velmi spokojen(a)	77	36 %
Spokojen(a)	120	56 %
Nespokojen(a)	17	8 %

Velmi nespokojen(a)	0	0 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

V rámci zpětné vazby poskytovaných aktivit autorka zařadila tuto otázku, aby zjistila, jak jsou senioři spokojeni s nabídkou aktivit, které jim organizace poskytuje. Senioři tak mohli zhodnotit, zda jim nabídka stávajících aktivit vyhovuje. Přesto, že tam nebyla tato otázka položena, cca u 10 dotazníků se objevilo slovní hodnocení některé aktivity.

„Kurz sociálních sítí mne velmi bavil, jsem tak v kontaktu se svými vnučkami.“

„Málo zajímavých kurzů nebo aktivit pro muže.“

Tyto poznámky, přesto, že jsou velmi zajímavé nelze do výzkumu zařadit, protože na ně odpověděla jen část seniorů a to přesto, že na tuto otázku nebyli tázáni.

Otázka č. 19 – Jaké vnímáte překážky v přístupu ke vzdělávání?

Tabulka 17: Jaké vnímáte překážky v přístupu ke vzdělávání

Odpověď	Počet	%
Finanční náklady na kurzy	90	42 %
Zhoršený fyzický stav	71	33 %
Nedostatečné vybavení (počítač, pomůcky)	53	25 %
Celkem	214	100 %

Zdroj: Vlastní šetření

9 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH PŘEDPOKLADŮ

Výzkumné předpoklady byly vyhodnocovány na základě prostého absolutního či relativního počtu odpovědí, nebyly použity statistické metody a vzhledem k této skutečnosti a použité metodě vyhodnocování si je autorka vědoma, že nelze výsledky paušalizovat. Výzkum je platný pouze v konkrétním místě a čase, kdy byl vykonán.

Výzkumný předpoklad 1:

Předpokládáme, že hlavním impulzem pro vzdělávání je touha dozvědět se něco nového.

VÝZKUMNÝ PŘEDPOKLAD BYL POTVRZEN.

Na základě zjištění vyplývajících z odpovědí na otázky č. 15 a 17 výzkumný předpoklad byl potvrzen.

Všichni respondenti uvedli, že vzdělávání je pro ně přínosné. Touha dozvědět se něco nového je ve 47 % důležitým impulzem pro vzdělávání. Jen 10 % respondentů uvedlo jako impuls pro vzdělávání chuť poznat nové lidi, což bylo poměrně překvapivým zjištěním. Jako druhý nejčastější důvod vzdělávání senioři uváděli touhu trávit svůj čas smysluplně. Ukázalo se, že senioři chtějí být užiteční a trávit svůj čas smysluplně. Vzdělávání jim dává prostor zažít pocit úspěchu a uznání, které se jim často v seniorském věku, pokud nejsou zapojeni v pracovním procesu, nedostává.

Výzkumný předpoklad 2:

„Předpokládáme, že ženy žijící o samotě jsou více aktivní ve vzdělávacích aktivitách než ty, které žijí v partnerství, či s rodinou.“

VÝZKUMNÝ PŘEDPOKLAD BYL POTVRZEN

Na základě zjištění vyplývajících z odpovědí na otázky č. 1, 7 a 8 byl předpoklad potvrzen.

Dotazník vyplnilo celkem 182 žen (85 %) a 32 mužů (15 %). Toto poměrové genderové rozdělení odpovídá i statistikám, které vede organizace, ve které autorka pracuje. Počty žen na vzdělávacích aktivitách jsou výrazně vyšší než mužů. Celkem 35

% dotazovaných žije v partnerském vztahu, 30 % z nich jsou vdovci nebo vdovy, 25 % z dotázaných bylo rozvedených a pouze 10 % svobodných, ovšem pouze 56 respondentů (26 %) uvedlo, že žijí sami. Celkem tak uvedlo 40 žen, že žijí sami, což je 71 % všech dotázaných respondentů, kteří uvedli, že žijí sami. Ženy se účastní více volnočasových aktivit. Výzkum potvrdil, že výrazným faktorem je i skutečnost, zda jedinec žije sám, či s partnerem nebo rodinou.

Výzkumný předpoklad č. 3

„Předpokládáme, že nejvýznamnější determinanta vzdělávání je zdravotní stav.“

VÝZKUMNÝ PŘEDPOKLAD NEBYL POTVRZEN

Na základě zjištění vyplývajících z odpovědí na otázky č. 2, 6 a 19 nebyl předpoklad potvrzen.

Výzkumu se zúčastnilo 214 osob a tento výzkumný předpoklad mohla významným způsobem ovlivnit věková struktura respondentů. Celkem 79 % respondentů bylo do věku 74 let. Nejstaršímu účastníkovi bylo 90 let. Seniori v zapojeném výzkumu neuváděli, že se cítí velmi špatně, tuto možnost v dotazníku nevedl nikdo, pouze 3 % respondentů uvedlo, že se cítí špatně. Ostatní odpovědi byly pozitivní, protože 74 % respondentů uvedlo, že se cítí dobře a 23 % dokonce, že se cítí velmi dobře. I z tohoto důvodu uvedlo pouze 33 % respondentů jako překážku ke vzdělávání zhoršený fyzický stav a jako výraznější determinant uvádělo finanční náklady na kurzy (42 %).

Výzkumný předpoklad 4:

Předpokládáme, že nejméně významnou determinantou vzdělávání je finanční spoluúčast.

VÝZKUMNÝ PŘEDPOKLAD NEBYL POTVRZEN

Na základě zjištění vyplývajících z odpovědí na otázky č. 4, 5, 11 a 19 nebyl předpoklad potvrzen.

91 % dotázaných seniorů musí hospodařit s měsíčním rozpočtem nižším než 15.000 Kč.⁷ Navíc jako hlavní zdroj příjmu byl uváděn v 82 % starobní důchod, tedy příjem značně omezený bez možnosti ho nějakým způsobem ovlivnit. Dále účastníci

⁷ Průměrná mzda v roce 2018 činila 31.516 Kč.

výzkumu uváděli v 90 % jako maximální částku, kterou jsou ochotni investovat do aktivit 500 Kč, což činí průměrně 3,5 procenta měsíčního příjmu seniora. Senioři také uváděli finanční náklady na kurzy ze 42 % jako významnou překážku seniorského vzdělávání. Jednalo se o nejvýznamnější determinant seniorského vzdělávání, překvapivě výraznější, než zdravotní stav.

10 DISKUZE, SHRnutí VÝSLEDKŮ

Autorka si vybrala toto téma z důvodu svého profesního zaměření. Nejprve chtěla zaměřit diplomovou práci na organizaci, ve které pracuje. Jedná se o komunitní centrum, ve kterém je jednou z cílových skupin právě seniorská veřejnost. Posléze se však rozhodla téma rozšířit na seniory žijící v Liberci a jejich potřeby, které se rozhodla zkoumat pomocí dotazníku. Přesto se rozhodla organizaci, ve které pracuje, věnovat část práce, protože se jedná o významného hráče na poli seniorského vzdělávání v Liberci a se svojí roční návštěvností 40 tisíc seniorů se řadí k nejvíce navštěvovaným institucím.

Autorka v diplomové práci analyzovala možnosti seniorského vzdělávání a nabídky volnočasových aktivit v Liberci, které jsou pestré i z toho důvodu, že se jedná o krajské město, navíc o město, kde se nachází tradiční univerzita, při které také působí Univerzita Třetího věku.

Autorka zvažovala možnosti výzkumu a jeho následnou realizaci a rozhodla se oslovit 15 seniorů navštěvující aktivity pro seniory v organizaci, ve které pracuje. Přesto, že se rozhodla oslovit náhodně seniory, kteří aktivity navštěvují, tak ke spolupráci nebyli všichni ochotní a autorka musela oslovovat další seniory ke spolupráci. Samozřejmě, že větší ochota spolupracovat byla u seniorů, kteří věděli, že autorka v organizaci pracuje, případně s ní již nějakým způsobem přišli do styku při realizaci nějakých projektů a aktivit. To se ukázalo postupem času jako možné zkresení výzkumu. Prvních 15 seniorů, kteří dostali za úkol kontaktovat další seniory a požádat je o výzkum byli senioři aktivní v organizaci, což mohlo výsledek zkreslit, protože organizaci navštěvují právě aktivní senioři a obklopují se opět aktivními seniory.

Cílem diplomové práce bylo zjištění specifických vzdělávacích potřeb seniorů, což se ukázalo jako cíl velmi problematický. Autorka zvolila strukturovaný dotazník, ve kterém zjišťovala, co senioři vnímají jako výrazné překážky ve vzdělávání a trávení volného času a co je pro ně naopak v rámci jejich specifických vzdělávacích potřeb vhodným prostředkem pro volný čas.

Na základě vyhodnocení výzkumných předpokladů *bylo potvrzeno, že hlavním impulzem pro vzdělávání je touha dozvědět se něco nového*. Ukázalo se, že je velmi

důležité, jaký program a náplň vzdělávacích aktivit jsou zvoleny. Seniorům nestačí pouhé setkávání, kde vzdělávání hraje pouze okrajovou roli. Ukázalo se, že i v seniorském věku je velká touha po vzdělávání a senioři ho považují za důležité pro svůj rozvoj i přesto, že výzkumy ukazují, že motivace seniorů pro vzdělávání je nejmenší u všech věkových skupin, protože se v jejich případě nejedná ani o přípravu na povolání nebo možné zvýšení kvalifikace v rámci profese. Ukazuje se, že senioři se stávají aktivnější a nevnímají seniorský věk jako čas, který je třeba přetrpět, ale často se realizují a plní si své sny. Zajímají je nové technologie, cizí jazyky a snaží se rozvíjet svůj potenciál. Představa, že senioři jsou pouhými konzumenty jakékoliv pro ně připravené aktivity, je dle autorky mylná. Naopak jak vychází nejen z dotazníku, ale i z dlouhodobých zkušeností autorky se senioři zajímají o náplň samotnou. Například v organizaci, kde autorka pracuje, senioři často nahlíží do obsahových náplní připravovaných kurzů a velké oblibě se také těší i ukázkové hodiny připravovaných kurzů, kde mají senioři možnost poznat nejen obsah kurzu, ale také mají možnost seznámit se přímo s lektory a nechat si zodpovědět případné dotazy.

Autorka dále zkoumala, zda je důležité v seniorském vzdělávání pohlaví a stav účastníků vzdělávacích aktivit. ***Bylo potvrzeno, že ženy žijící o samotě jsou více aktivní ve vzdělávacích aktivitách.*** Tento potvrzený předpoklad potvrzuje i mnohé výzkumy a ukazuje nám seniorské vzdělávání jako možnost předcházení sociální izolaci seniorů, v tomto případě častěji seniorek, které často po smrti manžela nebo z důvodu rozvodu či jiného odloučení od rodiny hledají možnost sociálního kontaktu, a právě komunitní centra jim nahradí dřívější pracovní prostředí. Jejich zapojení do aktivit je pravidelné, často se z toho pro ně stává nový rituál, který jim pomáhá v překonávání samoty. Přesto, že hraje u seniorů důležitou roli obsah vzdělávacích aktivit, tak u žen, které žijí o samotě, často vidíme, že zkouší i nové aktivity a často tak vyplňují svůj volný čas.

Jako mylný se ukázal předpoklad, ***že nejvýznamnější determinanta vzdělávání seniorů je zdravotní stav.*** V této fázi mohlo dojít pravděpodobně k největšímu možnému zkreslení výsledků. Jak se ukázalo, tak do výzkumu se zařadili aktivní senioři, kteří se nějakým způsobem chtějí vzdělávat a jejich zdravotní stav je v relativním pořádku a je přiměřený jejich věku. Do výzkumu se zařadilo 49 % respondentů ve věkové kategorii do 69 let, což mohlo výsledky ovlivnit. Dotazník nebyl žádným způsobem šířen do domovů s pečovatelskou službou, domovů pro seniory nebo

jiných zařízení, přesto, že si autorka uvědomuje, že i tito lidé mají specifické vzdělávací potřeby a chtějí trávit svůj čas aktivním způsobem.

V dnešní době je již možné cestovat bezbariérovými prostředky městské hromadné dopravy, veřejné budovy, stejně jako nejrůznější vzdělávací centra, jsou ve většině případů bezbariérová a umí řešit případné fyzické indispozice seniorů. Přesto odpovědi na tuto otázku jsou velmi subjektivní a odráží do velké míry pocit seniorů o vlastním zdravotním stavu. Autorka výzkumu neměla k dispozici zdravotní karty respondentů ani jiné lékařské záznamy, na základě kterých by mohla zhodnotit jejich zdravotní stav. Přesto je potěšujícím faktem, že senioři hodnotí svůj zdravotní stav jako dobrý.

Autorka předpokládala, že *finanční spoluúčast je nejméně významnou determinantou vzdělávání* ovšem tento předpoklad výzkum nepotvrdil. Naopak se ukázalo, že finance jako překážku vzdělávání uvedlo 42 % respondentů a umístili se tak na prvním místě v překážkách vzdělávání. Dle autorky senioři stále vnímají vzdělávání jako část veřejného sektoru, který má být k dispozici zdarma, či hrazen z externích zdrojů. Síla zvyku, že školství (a vzdělávání obecně) bylo dříve zcela bezplatné je v nich silně zakořeněno. Jak autorka zjistila ze své praxe, tak finanční spoluúčast seniory často zaskočí a zvažují, zda kurz absolvovat i když se jedná o symbolickou částku 100 korun.

Zde do sebe vstupují dva důležité faktory. Jedním z nich jsou finanční možnosti seniorů s ohledem na další nutné výdaje a výše jejich příjmu a druhým důležitým faktorem je jejich ochota do vzdělávání a volnočasových aktivit investovat. Výzkum nebyl schopný rozlišit, zda se jedná o skutečnost, že senioři do vzdělávání nemohou investovat více nebo k tomu nejsou ochotni a raději tyto finance poskytnou na něco jiného, například koupí si nějaké pochutiny, dají peníze dětem, aj.

Z výzkumu také vyplývá, že senioři jsou nejčastěji ochotni do vzdělávacích aktivit věnovat okolo 500 korun za měsíc, což potvrdil autorčin výzkum a také výzkum uskutečněný na univerzitách třetího věku. Kurzy v organizaci, kde autorka pracuje, jsou pro seniory zdarma nebo se jedná o dvouměsíční kurz za částku 500 korun. Dle průzkumu organizace nesmí přesáhnout cena za jednorázové aktivity (kulturní představení, sportovní turnaje, výtvarné workshopy) částku 150 korun.

V rámci diplomové práce autorka zařadila i otázky, které mají posloužit pro lepší efektivitu pořádaných aktivit pro liberecké seniory v organizaci, ve které pracuje

a poskytnout tak relevantní zpětnou vazbu pro lepší plánování a zacílení. Autorka pracuje se seniory více než 6 let a za tu dobu pozoruje výraznou proměnu přístupu seniorů nejen ke vzdělávacím aktivitám, ale celkově ke sdružování a organizovanému trávení volného času seniorů. Zájem o vzdělávání stále mezi seniory stoupá. Dokazuje to nárůst počtu vzdělávacích aktivit nejen v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o., ale také počet nově otevřených kurzů na univerzitách třetího věku.

Autorka ovšem pozoruje velkou proměnu ve volbě vzdělávacích aktivit, alespoň dle dat, které má k dispozici v rámci organizace. Zatímco ve chvíli, kdy byla organizace zřízena, v roce 2007, její vlajkovou lodí na poli vzdělávání byly počítačové kurzy pro začátečníky nyní se jedná například o kurzy sociálních sítí. Organizace tak reagovala na skutečnost, že mnoho osob v seniorském věku neumělo zacházet s počítačem, protože je přirozenou cestou minuly. Obecně výpočetní technika byla pro seniory strašákem a používání internetu bylo v seniorském věku spíše výjimkou. V dnešní době je situace na poli výpočetní techniky zcela opačná. Mnoho seniorů se již přirozenou cestou ve svém zaměstnání s výpočetní technikou setkalo a aktivně ji využívalo. Používání internetu a nejrůznějších druhů výpočetní techniky se stává pro osoby čerstvě v důchodovém věku standardem. V rámci těchto druhů aktivit je lákají například kurzy sociálních sítí, kurzy digitálních fotografie a jiné nadstavbové kurzy.

Na příkladu počítačových kurzů je znatelný vývoj seniorské populace v přístupu ke vzdělávání. Před více než 10 lety byli senioři v rámci svého volného času více orientováni na vzájemné setkávání formou například klubové činnosti a jejich schopnosti a dovednosti například v oblasti informačních technologií byly nepatrné v porovnání s jejich dětmi. Jejich volný čas často naplňovala organizovaná setkávání, patrně i proto, že součástí jejich života byly nejrůznější výbory, organizované schůze a formy zábavy. Současná generace seniorů, tedy těch, co nyní přichází do důchodového věku, jsou již zcela jiní. Jejich schopnosti například v oblasti výpočetní techniky již odpovídají klasickým uživatelským dovednostem, vzhledem k postupujícím technologiím jsou již schopni obsluhovat emailové schránky, dohledat si potřebné informace na webových stránkách a částečně i obsluhovat chytré telefony a tablety. Velkou roli v tom hraje i stále častější aplikace dotykových displejů na ovládací panely bankomatů, přístrojů jako jsou například pračky, mikrovlnné trouby, aj.

V oblasti dalšího vzdělávání je seniorská populace velmi aktivní v rozvoji jazyků. Senioři, kteří nebyli v této oblasti vzděláni v rámci školního vzdělávání, se snaží

tento deficit dohnat. Jedním z důvodů je i stále více se rozšiřující anglikanismy a amerikanismy používané nejen mladšími generacemi, ale také ve sdělovacích prostředcích. Také se senioři snaží (tak jak sami uvádí) využít možnost cestovat, kterou v komunistické éře neměli, a to také často na vlastní pěst. To pro ně ovšem vyžaduje alespoň elementární znalosti jednoho světového jazyka.

V rámci vzdělávání v oblasti zdravého životního stylu jsou senioři skupinou, která se již více zaměřuje na získávání nových informací o možnostech nejen zdravého životního stylu, ale také vlastního zdraví. Nejen, že navštěvují přednášky se zdravotní tematikou, ale také vyhledávají možnost aktivního pohybu a sportu. Velké oblibě se tak mezi libereckými seniory těší pravidelné tréninky kuželek, bowlingu, stolního tenisu, relaxačního cvičení či jógy.

Seniorská populace v Liberci (nebo alespoň tak, jak ji autorka vnímá) využívá širokou nabídku komerčního i neziskového sektoru, který v tomto krajském městě tvoří pestrou paletu služeb, jak již bylo popsáno v teoretické části.

Systematická práce se seniory ovšem není samozřejmá ve všech městech České republiky. Postupně sice mizí zavedené zvyklosti, kdy senioři byli vnímáni jako skupina obyvatel, kterou stačí jednou do roka pozvat do kulturního domu na dechovku a k tomu jim nabídnou kávu a chlebiček, ale stále není kvalitní a systematická práce se seniory včetně jejich vzdělávání standardem českých měst. Vždy do velké míry závisí na prioritách daného města a kraje a jeho přístupu k této problematice. I z tohoto důvodu vznikla platforma SEN SEN úzce navázaná na nadaci Charty 77, která se snaží pomocí získávání ambasadorů v jednotlivých městech a pomocí svých kontaktů vytvořit síť aktivních seniorů, kterým se snaží zprostředkovat nejrůznější formu vzdělávání. Jedná se o zajímavé besedy, workshopy například tvůrčího psaní nebo digitální fotografie a zprostředkovat tak seniorům setkání nad tématy, která je skutečně zajímají.

V současné době se jeví seniorská problematika jako stále více a více aktuální. Začínají se jí věnovat příslušná ministerstva, která vypisují nejrůznější grantové výzvy pro kraje, města i pro seniorské organizace a snaží se je podporovat finančně. Přístup města Liberce, který v roce 2007 na základě výstupů z komunitního plánování zřídil organizaci, jejímž hlavním posláním byla péče o aktivní seniory byl velmi prozíravý a nadčasový. V Libereckém kraji je Liberec jako krajské město i díky univerzitě a nabídce soukromého sektoru na špičce seniorského vzdělávání. Jablonec nad Nisou, přesto, že se jedná o řádově menší město, má také zřízenou svoji organizaci Centrum

sociálních služeb Jablonec, p. o., která zajišťuje seniorské volnočasové a vzdělávací aktivity. Díky vzájemné spolupráci se aktivnímu trávení volného času a vzdělávání seniorů věnují například i ve městě Frýdlant, kde díky tvůrčímu vedení a spolupráci umožňují seniorům navštěvovat aktivity ve větších městech nebo pro ně sami aktivity pořádají.

Hůře jsou na tom města jako je Česká Lípa, Nový Bor a podobně, která v současné době teprve začínají problematiku seniorů a jejich volného času a vzdělávání řešit a nemají zatím zajištěnou systematičnost a soustavnost. Situace na vesnicích je samozřejmě ještě o poznání složitější nejen v nabídce aktivit, ale také v jejich dostupnosti pro seniory. V těchto případech je to potom vždy velmi individuální, zda se najde osoba, která by volný čas a aktivity seniorů měla jako prioritu a chtěla by se tomu i aktivně věnovat. Ovšem situace na vesnicích je i často jiná v tom, že senioři mají svůj dům se zahradou, o kterou se musí starat, případně nějaká další zvířata a hospodářství a volného času tolik nemají.

Seniorská populace je stále více vnímaná jako důležitý prvek společnosti a je na ni cíleno nejen v rámci státní správy, ale také se toto zacílení projevuje i stále více ve volebních kampaních, které si uvědomují, že senioři jsou početnou voličskou skupinou, navíc s disciplínou, která byla povinným chozením k volbám léty vybudovaná. Proto vidíme sliby jako dopravu pro seniory zdarma, sliby o budování center pro aktivní seniory, budování odpočinkových zón na úrovni komunální, na úrovni celostátní se nejčastěji jedná o přísliby zvyšování důchodů a bezplatné zdravotní péče.

Na seniory cílí i nejrůznější reklamní a marketingové strategie, které chápou tuto část společnosti jako skupinu s ekonomickým potencionálem. V praxi se tak setkáváme se speciálními slevami pro seniory. Například jedna firma prodávající brýle nabízí slevu dle věku: podle toho, kolik je člověku let, tolik procent dostane slevu. Setkáváme se i se speciálními produkty pro seniory, například dovolená pro seniory jako speciální druh dovolené, a s širokou nabídkou speciálních pomůcek usnadňující seniorům jejich život, jako jsou například elektrická vozítka, která jim nahrazují invalidní vozíky a chodítka nebo speciální inkontinenční pomůcky, které jim umožňují aktivní život.

Senioři se také stále častěji stávají nositeli řemesel, která opět přichází do módy. Do popředí se dostává šití, háčkování, tradiční kuchyně, kovářství, tesařství a jiná dlouho opomíjená řemesla. Mají příležitost předávat své znalosti a dovednosti mladším

generacím při realizaci jejich nových podnikatelských projektů a být tak těmi, kteří se stávají společností uznávaní a oceňovaní.

11 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Na základě provedeného výzkumu autorka navrhuje v rámci opatření pomáhajících ke zlepšení situace vzdělávání seniorů v Liberci, zajistit jeho dostatečné financování, které je základním stavebním kamenem pro toto odvětví, které má jinak velmi těžké zajistit možné financování. Toho je možno docílit podporou již stávajících příspěvkových a neziskových organizací působících v této oblasti nebo například formou nových grantových výzev na nejrůznějších úrovních – ministerstva, Liberecký kraj, statutární město Liberec, apod.

Autorka pečlivě v rámci monitoringu grantových výzev zkoumala možnosti získávání externích zdrojů na seniorské vzdělávání a žádný specifický program, společnost, či nadaci podporující vzdělávací aktivity seniorů nenalezla. Vždy se bude jednat o oblast, kterou bude potřeba podporovat, protože není možné, aby se stala zcela soběstačnou. Přesto, že se jedná o oblast velmi zajímavou a potřebnou, tak nemá dostatečný ekonomický potenciál.

V rámci zajištění kvalitního vzdělávání seniorů je třeba podpořit i vznik nových studijních oborů na vysokých školách zaměřující se právě na tuto problematiku. Specializované obory se začínají teprve rozvíjet a v rámci studia speciální pedagogiky, či sociální práce není tomuto odvětví věnovaná dostatečná pozornost. Přesto, že právě studenti těchto oborů se často seniorské problematice, či konkrétně seniorskému vzdělávání věnují.

Seniorské vzdělávání je velmi rozmanité a je potřeba neustále sledovat vývoj a zájmy seniorů tak, aby reflektovalo potřebnost a aktuálnost současných trendů a dění. Je třeba změnit vnímání a pohled na seniory a brát tuto skupinu obyvatel jako zcela plnohodnotnou a akceschopnou. V rámci pořádaných vzdělávacích aktivit zohlednit míru zkušeností daného jedince, technický pokrok, ale samozřejmě také zájmy a preference této cílové skupiny. V současné době pozorujeme v organizaci velký zájem o sociální sítě, které nejen, že umožní být osamoceným seniorům v kontaktu s okolím, ale případně také s vlastní rodinou a to bez ohledu na aktuální zdravotní stav.

12 ZÁVĚR

Diplomová práce byla zajímavým prostředkem, jak zanalyzovat a lépe poznat vlastní práci se seniory, její úskalí i specifika. Autorka měla možnost pracovat se seniory a jejich názory jiným způsobem než doposud. Práce se seniory, stejně tak jako zpracování práce na téma vzdělávání seniorů bylo přínosem nejen pro autorku samotnou, ale také pro organizaci, ve které pracuje. Získat si důvěru seniorů pro spolupráci nebylo jednoduché, ale díky dlouhodobé práci autorky s touto cílovou skupinou se to podařilo.

Výsledky zjištěné v diplomové práci bude autorka dále šířit a na základě zjištěných skutečností plánovat a lépe připravovat aktivity pro seniory. Nejpřekvapivějším zjištěním byla skutečnost, že seniory ani tak nelimituje zdravotní stav, jako spíše finanční náklady na vybrané aktivity. To je pro pořádání vzdělávacích aktivit pro seniory velmi důležité. Na základě těchto zkušeností chce autorka zavést krátkodobé workshopy v rozsahu cca 3 hodin, které budou pro seniory zcela zdarma a díky pravidelnému opakování je bude moci navštívit větší množství zájemců než dlouhodobé kurzy, které díky svému rozsahu musí být realizovány i za finanční spoluúčasti seniorů. Velkým přínosem je také zjištění, že stále více seniorů aktivně pracuje s internetem, a proto je potřeba zaměřit propagaci aktivit právě tímto směrem a směřovat vzdělávací a volnočasové aktivity do více individuální a jednorázové formy.

Seznam použité literatury

ARTÁK, J., 2008. *Jak vzdělávat dospělé*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství. ISBN 978-80-87197-12-7.

BENEŠ, M., 2003. *Andragogika*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-23-8.

ČÁP, J., MAREŠ, J., 2001. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-463-X

ČORNANIČOVÁ, R., 1998. *Edukácia seniorov*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-2287-4.

ČORNANIČOVÁ, R., 2007. *Edukácia seniorov: vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. 2., dopl. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo UK. ISBN 978-80-223-2287-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H., 2004. *Psychologický slovník*. 1. vyd. opravený dotisk. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X

HEŘMANOVÁ, V., 2004. *Kapitoly z vývojové psychologie. Adulto a gerontopsychologie pro sociální asistenty*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7044-602-1.

HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K., 2003. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 1. vyd. Praha: Česká Alzheimerovská společnost. 80-86541-12-6.

MÜHLPACHR, P. 2001. *Geragogika pro speciální pedagogy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2510-7.

PACOVSKÝ, V., 1997. *Proti věku není léku?: úvahy o stárnutí a stáří*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-486-1.

PALÁN, Z., 2002. *Lidské zdroje: výkladový slovník*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0950-7.

PAYNE, J. a kol., 2005. *Kvalita života a zdraví*. 1. vyd. Praha: Triton. 2005. ISBN 80-7254-657-0.

PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R., 2004. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů: studijní texty pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0879-1.

PIDRMAN, V., 2007. *Demence*, 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1490.

PRŮCHA, J., VETEŠKA, J., 2014. *Andragogický slovník*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4748-4.

RIVERSSEN, P. R., 1983. *Aging and the Aged in Our Time*. New York

ŘÍČAN, P. 1989. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Pyramida. ISBN 80-7038-078-0.

SAK, P., KOLESÁROVÁ, K., 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3850-5.

SÝKOROVÁ, D., 2005. *Třetí věk trojí optikou*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-1006-0.

SÝKOROVÁ, D., CHYTIL, O., 2004. *Autonomie ve stáří, Strategie jejího zachování*. 1. vyd. Boskovice. Albert. ISBN 80-7326-026-3.

ŠERÁK, M., 2009. *Zájemové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-807367-551-6.

ŠIPR, K., 1997. *Jak zdravě stárnout*. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria. ISBN 80-901834-1-7.

VÁGNEROVÁ, M., 2007. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

Internetové zdroje:

Bílý kruh bezpečí Liberec: *Bílý kruh bezpečí* [online]. [vid. 20. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/kontakt/ceska-republika/liberec/>

E Senior [online]. [vid. 28. 6. 2018]. Dostupné z: <http://www.esenior.cz/>

Počet seniorů v Česku se za deset let zvýšil o půl milionu: *Revue pro sociální politiku a výzkum* [online]. [vid. 20. 6. 2018]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2017/08/pocet-senioru-v-cesku-se-za-deset-let-zvysil-o-pul-milionu/>

Rozhlasová akademie třetího věku [online]. [vid. 28. 6. 2018]. Dostupné z:
<http://hledani.rozhlas.cz/iRadio/?stanice%5B%5D=%C4%8CRo+Dvojka&porad%5B%5D=Rozhlasov%C3%A1+akademie+t%C5%99et%C3%ADho+v%C4%9Bku&zobrazNevysilane=0>

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi [online]. [vid. 20. 6. 2018]. Dostupné z:
<http://slovník.mpsv.cz/socialne-aktivizacni-sluzby-pro-rodiny-s-detmi.html>

Univerzita třetího věku: *Technická univerzita v Liberci* [online]. [vid. 20. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.cdv.tul.cz/index.php/univerzita-tretiho-veku/>

Věkové složení obyvatelstva - 2017 [online]. [vid. 20. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2017>

VS AU3V ČR [online]. [vid. 29. 6. 2018]. Dostupné z: <http://www.au3v.org/home/valne-shromazdeni/vs-au3v-cr-13-1-2017>

Vzdělávací aktivity ZOO Liberec: *Unie českých a slovenských zoologických zahrad* [online]. [cit. 2018-06-20]. Dostupné z: <http://www.zoo.cz/vzdelavani/vzdelavaci-aktivity-zoo-liberec>

Zdravé stárnutí [online]. [vid. 28. 6. 2018]. Dostupné z:
<http://www.szu.cz/tema/podpora-zdravi/zdrave-starnuti>

Seznam příloh

1 Dotazníkové šetření

Přílohy

1 Dotazník

Dotazník pro potřeby zpracování diplomové práce studentky speciální pedagogiky TUL Bc. Marie Matějčkové. Správnou odpověď prosím zakroužkujte. Předem děkuji za čas, který věnujete vyplnění dotazníku. Vyplněné dotazníky prosím vhodte do schránky KS Kontakt Liberec (Palachova 504/7) nebo přineste osobně do sídla organizace.

Předem Vám velmi děkuji za pomoc a Váš čas

Otázka č. 1 – Jaké je Vaše pohlaví?

muž
žena

Otázka č. 2 – Jaký je Váš věk?

65–69
70–74
75–79
80–84
Více než 85 let

Otázka č. 3 – Jaké je Vaše nejvyšší vzdělávání?

Základní
Vyučení
Maturita
VŠ

Otázka č. 4 – Jaký je Váš měsíční příjem?

<10.000 Kč
10.000 - 15.000 Kč
15.001 - 20.000 Kč
> 20.000 Kč

Otázka č. 5 – Jaký je hlavní zdroj Vašeho příjmu?

Penze
Zaměstnání
Podpora od dětí
Jiné.....

Otázka 6: Jak se cítíte po zdravotní stránce?

Velmi dobře
Dobře
Špatně
Velmi špatně

Otázka č. 7 – Jaký je Váš rodinný stav?

Svobodný/á
Ženatý/Vdaná
Vdova/Vdovec
Rozvedený/á

Otázka č. 8 – Žijete sám/sama?

Ano
Ne

Otázka č. 9 – Jak dlouho se chodíte vzdělávat do Komunitního střediska KONTAKT Liberec, p. o.?

1 x týdně
1 x za 2 týdny
1 x za měsíc
Často
Jakmile je aktivita nebo kurz, která mě zajímá

Otázka č. 10 – Které formy aktivit Vás nejvíce zajímají?

Kurz
Beseda
Workshop – výtvarný, tvůrčí,...
Jednorázová akce

Otázka č. 11 – Kolik jste ochotni investovat do Vašich vzdělávacích aktivit?

do 500 Kč/měsíčně
500–1000 Kč/měsíčně
více jak 1000 Kč/měsíčně

Otázka č. 12 – Jak často se účastníte vzdělávání v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o.?

1 x týdně
1 x za 2 týdny
1 x za měsíc
Často
Jakmile je aktivita nebo kurz, která mě zajímá

Otázka č. 13 – Jaké kurzy nebo akce navštěvujete nejčastěji? (vyberte pouze jednu odpověď)

Zájmové skupiny, jako je vaření, tanec, malba
Výukové skupiny – jazyk, počítačové dovednosti
Aktivita organizované seniorským klubem
Přednášky a besedy
Jiné

Otázka č. 14 – Kde nejčastěji získáváte informace o pořádaných akcích, kurzech?

Zakroužkujte variantu, která nejvíce odpovídá skutečnosti.

Nástěnka
Lidé, kteří pořádají danou akci, mě informují
Dostávám informace od ostatních účastníků nebo příbuzných
Webové stránky organizace
Jiné

Otázka č. 15 – Proč se chcete vzdělávat?

Chci poznávat nové lidi
Chci trávit svůj život smysluplně
Chci se dozvědět něco nového
Jiné, blíže nespecifikované

Otázka č. 16 – Proč se chcete vzdělávat právě v Komunitním středisku KONTAKT

Liberec, p. o.?

Aktivita jsou cenově dostupné
Mám na ně dobré reference
Mají zde ověřené lektory
Nemám žádnou konkrétní odpověď
Jiné

Otázka č. 17 – Myslíte si, že je komunitní vzdělávání pro Vás přínosné?

(Máte z něho užitek)?

Ano
Ne

Otázka č. 18 – Jak moc jste spokojeni se současnou nabídkou vzdělávání v Komunitním středisku KONTAKT Liberec, p. o.

Velmi spokojen(a)
Spokojen(a)
Nespokojen(a)
Velmi nespokojen(a)

Otázka č. 19 – Jaké vnímáte překážky v přístupu ke vzdělávání?

Finanční náklady na kurzy
Zhoršený fyzický stav
Nedostatečné vybavení (počítač, pomůcky)